

Riia piiskopikonna
50-aastase jubileumi
mälestuseks.

Rajulit ning trööstiv lugemine õigetuskü eestlastele.

Paltimaa õigeusu Wennaste-seltsi
ja Riia Peetri-Pauluse Wennaste-seltsi poolt välja antud.

Рига, 1900 г.

Лито- и типография А. Шталь, Рига, Крепостная ул. № 29.

Riia ja Mitawi Piiskop

Agahwangel.

Riia piiskopikonna
50-aastase jubileumi
mälestuseks.

Рига, 1900 г.

Лито- и типография А. Шталь, Рига, Крепостная ул. № 29.

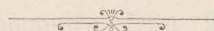
Дозволено духовною цензурою. Рига, 29 Октября 1900 г.

Цензоръ, свящ. Н. Лейсманъ.

S i J u.

	lht.
1. Jubileumi pidu	5
2. Riia piiskopikonna ülemkarjased	12
3. Riia waimuliku seminari rektori wanempreestri M. Kristowi kõne	18
4. Riia peakiriku wanempreestri B. Plisfi kõne	26
5. Riia wene seltskonna terwituse kiri	32
6. Riia õigeusfuliste eestlaste terwituse kiri	35
7. Riia õigeusfuliste lätlaste terwituse kiri	36
8. Riia waimuliku seminari terwituse kiri	37
9. Pidulaul	40
10. Õige usk on meie elu kallim warandus	40
11. Riia piiskopikonna eesti kihelkonnad	47

Rita piiskopinna

50-aastase jubileumi pühitsemine.

Rimetatud päewa hommiku kellu 9 läkšiwad kõik Riia linna waimulikud mehed ja need, kes sel ajal ka mujalt juhtusiwad Riias olema, Peeterburi alewisse. Aleksandri kirikusse kofku, ja kui nemad oliwad ennast seal uute firikuriittega ära ehtinud, wõtsiwad sealt pühad kujud ja firiku lipud ligi, ning läkšiwad siis Riia selle aegse peafirikusse. Riia waimliku seminari kooli kaswandikude ja muu rahwa saatusel, kes mitmest seisusest ja rahwusest ning uskudest oli kofku kogunud. — Seda firiklikku rongi wõttis peafirikus kõrgeist pühitsetud Platon seaduslikul kombel wastu ja pidas wanemate preestritega püha liturgia teenistust. Liturgia lõpul luges ülemdiakon walju healega kõige rahwale selle kohase Rõrge kähufirja ette, mille järele Riiga 1. Juli kuu päewast 1850 a. ise piiskopi tool piiskopikonnaga on seatud, aga piiskop Platon pidas kõne, kus ta seda seletas, et mitte üffi Riia linnal sel päewal rõemu päewad ei ole.

waid termel Bene Keisririigil, kes oma riigiema Kõrge Keisri proua Aleksandra Feodorowna, Nikolai I. abikaasa sünnipäewa peab (kes 1. Julil 1798 oli sündinud) ja et asutud walitsus Kõige Kõrgema kaitse ja warju all seisab. Siis oli ka weel palwelik jumalateenistus ja pealeselle kiriklikude lippude ja pühakujudega rongikäik ümber kiriku, mil ajal piiskopi laulukoor „Sind Issand kiidame“, laulis, aga piiskop õnnistas kirikut ja rahwast õnnistatud wee püsardamisega. Laulti ka siis peale kirikliku rongikäiku kirikus keisrile ja tema perekonnale, sinodile, ja uue piiskopikonnale palju aastaid. Aga pühapäewal 2. Julil sai terwe piiskopikonna kihelkonna kirikudes tänu jumalateenistused Riia piiskopikonna awamise üle ära peetud. Nõnda peeti waltsel kombel meie piiskopikonna alustuse pidu. Tänu-palwetega ja jumalateenistustega kirikutes pühitseti ka nüüd meie piiskopikonna 50-aastast jubileumi pidu, ja peale selle sai ka awalik pidu koosolek toime seatud. Pidu päewad oliwad selle aasta 30. Septembri, 1. ja 2. Oktobri peale määratud. Pidu päewadeks kogus Riiga palju osawõtjaid, nii et pidu üliwäga rõõmulik, waimustaw ja südant ülendaw sai, ja et ükski pidu osaline seda ilmasi ära unustada ei wõi. See pidu tõi nähtawale, kui palju kaunist tööd meie piiskopikonna esimestel eluaastadel juba koguduse kasuks on Jumala armu läbi korda saadetud; see pidu seletas meie tulewiku radasi, see pidu waimustas ja elustas niihästi karjaseid, kui ka kogudust uuele wäsimata tööle; see pidu on wäärt, et sellest ka need teada saakswad, kes ise pidust osa wõtta ei wõinud. Kõige selle pärast arwame oma kohuseks sellest meie pühalikku rõõmu pidust eesolewa raamatuse läbi oma usu- ja suguwendadele eestlastele pikemalt sõnuneid saata, et nad wõiksid sellest rõõmu tunda ja meie noore koguduse wastu näidatud Issanda armust ja õnnistusest waimulikku trööstu leida.

Pidupäewadeks olid Riiga tulnud: meie endine ülempiiskop Arseni, kes nüüd Kasani ja Swiagi linna ülempiiskopiks on, ja Grodno piiskop Joakim, endine Riia waimuliku seminari rektor; peale selle weel väga palju preestreid ja muid wõeraid. 29. Septembril, õhtul, oli kõikides Riia kirikudes õhtune teenistus ja järgmisel päewal püha liturgia, mida endises Petri-Pauli peakirikus, nüüdses eesti koguduse kirikus, piiskop Joakim paljude teiste waimulikude meeste kaasteenistusel pidas. Peale liturgiat oli palwe kõige süü ilmaht lahkunud meie õige-usu koguduse kaitsejate ja heategijate eest ja kõige meie lahkunud õdede ja wendade eest, kus juures iseäranis nimetati: keisrid Nikolai I, Aleksander II ja Aleksander III, mitropolit Platoni, ülempiiskopid Trinarhi, Silareti ja Donati, piiskopid Benjamini,

Serafimi ja Hilareti. 1. Oktobril pidasivad kõik piiskopid ja pidule tulnud praoskondade ülemad uudes peafirikus liturgiat, mille lõpuks kõikidest teistest Riia kirikutest pidulikud rongid peafirikusse kogusivad, kus siis ühest suust ja südamest tänu palwet Jaewa Isa trooni ette saadeti ja kust enne palweteenistuse lõppu ühendub pidurong endise peafiriku ja nüidse eesti koguduse kiriku poole liikuma hakkas, et seal teenistust lõpetada. Riisugust pühalikku ja üliilusat pidulist rongi ei ole Riia linn emmeseda näinud ja kõige parema tahtmise juures ei jõua seda nii kirjeldada, nagu see kõik sündis. Kõige ees astusivad Riia kihelkonna koolide kaswandikud oma koolilõpetajatega, siis waimuliku kooli, real kooli, gümnaasiumi ja waimuliku seminari kaswandikud; nende järel kanti kõrgel Pihtwa-Petseri imeteo tegijat Sumala Oma kuuju, keda kõik rahwas näha wõis. Wiiekümne preestri ja diakoni järel astusivad piiskopid Agafangel ja Joakim ja nende järele ülempiiskop Arseni. Eugemata hulk hülgawaid firiku lippusi lehwisivad õhus püha ristide ja kujud kahal; waimustaw ja wägew laulu hea täitis õhku. Kõik paari wersta pikust teed mööda seisivad sõjamäe read muusika kooridega, kes wägewal helil kiidu laulu „Kui suur ja auus on meie Issand“ (КОЛЬ СЛАВЕНЪ) mängisid. Määratu rahwa merel ei olnud otsa ega äärt näha. Eesti kiriku ees ootas pidurongi siit koguduse preester ühes kihelkonna rahwa ja eestseisuse liikmetega. Minult wäike osa tulijatest mahtus ruumika templi warju alla, kus palweteenistus „palju aastaid“ laulmisega lõppis. Kolmandamal pidu päewal oli jällegi eesti koguduse firikus hulga waimuliku meeste ühine Sumala teenistus. Kõik pidu päewad olid firikud tungil rahwast täis ja igas firikus peeti jutlusi, mille sisu enamisti pidu enese kohta käis. 2. Oktobril, kellu üheks oli awar wene jeltfi maja „Ulei“ saal pidulisi täis: sinna olivad tulnud: assekuberner t. r. n. A. N. Buldigin, Riia õpekonna kurator f. n. A. N. Schwartz, kameralkoja ülem t. r. n. A. N. Wassiljew, kroonmaade ülem würst Westcherski, kontrolloja ülem J. J. Dragnewitsch, Surjewi ülikooli rektor f. n. A. S. Budilowitsch, ülikooli usuõpetuse professor wanempreester A. Zarewski, professor Krasnoschen, Riia politehnikumi direktor Grenberg, Riia ringkonna kohtu esimees t. r. n. Gisetti, selle kohtu prokuror A. S. Pojarkow, Riia-Wolmari rahu-kohtunikude kogu president t. r. n. Arhangelski, hulk wäe kindralisi ja ohwitserisi, keskkoolide direktorid, ajalehtede saadikud, jeltfide saadikud, palju waimulikku mehi linnast ja maalt, ja määratu hulk pidu osalisi ja pealt waatajaid. Kõrged wõerad piiskopid istusivad esimesse ritta ja Riia piiskop Agafangel ühes Konsistoriumi liikmetega astusivad kõrgendatud kohale laudade ümber pidu saalis olijate wastu.

Selle peale kõlas koori pealt vägew palwe laul: „Täna on meid Püha waimu arm kofku kogunud“, ja selle peale algas seminari rektori wanempreestri isa Aleksei Aristowi kõne ja siis peakiriku wanempreestri isa Wl. Plissi kõne, mis mõlemad selles ramatus on. Kõneade wahel ja lõpul laulis vägew koor mõne ilusa laulu ja ühe nimelt selle pidu jaoks kofkuseatud kiidu laulu.

Esimese südamliku terwituse kõne pidas ülempiiskop Arseni, piiskopikonna minewikku meele tuletades ja hinge rahu lahkunud õigeusu kaitsejatele paludes, selle hulgas iseäranis hiilgawad: Sumalas hingawad keisrid: Nikolai I, Alekxander II ja Alekxander III, mitropolit Platon, ülempiiskopid Trinarh, Silaret I, Donat, piiskopid Benjamin, Serafim ja Silaret II, N. A. Manasein, würst S. W. Schahowskoi, M. N. Kapustin, N. A. Lawrowski, Georgi Samarin, G. W. Tscheshihin ja palju muid.

Teiseks pidas terwituse kõne piiskop Soafim. Küid awaldas asekuberner A. N. Bulõigin, et wene õigeusu seltskonna poolt olla otseuseks tehtud priitahklikude ametena ühte kapitali koguda ja seda Riia piiskopile waimulikku hariduse edenduseks ametada, tänu täheks praeguse ja endiste piiskopidele ja nende kaastöölisele nende waewa ja hoole eest koguduse kasuks.

Selle peale algas suure hulga terwituse kirjade ette lugemine, mis üks teisest nii hästi wälimise koore, kui ka tuuma poolest ilusam ja mõnusam oliwad. Terwituse kirjade ettekandmiseks ja äraandmiseks olid saatekonnad saanud: Riia wene seltskond, Riia õigeusulised eestlased, Riia õigeusulised lätlased, Riia õpikonna kurator, kes iseäranis selle peale rõhku pani, et kohaline waimulik seisus ikka ühelmeelisel koolikonna tegelastega rahwa hariduseks suure hoolega waewa näinud; Surjewi ülikool, Riia waimulik seminar, Riia waimulik kool, Petri-Pauli wennaste selts Riias, Luffumi Nikolai wennaste selts, Liibawi wennaste selts, Surjewi linna õigeusuliste seltskond, Riia wene kaupmehed, laulu selts „Bajan“, Riia wene kirjanduse selts, Riia wene klubi, Riia wene käsitöölise selts, Riia wene näitlejate selts, Riia wene abiandmise selts, Riia wene arstid, Riia perekondlik selts ja muud.

Terwituse telegrammisi ja õnne soowi kirju oli väga palju saadetud, millede mõned saatjad nimetame: Peterburi mitropolit Antoni, järgmistes sõnades: „Terwitan teid, walitseja, ja kõiki pidu osalisi jessel kaunil Riia piiskopikonna 50-aastasel jubileumi päewal. Minewiku õpetlik lugu elustagu õige usu tegelastes seda usku, et õige usk ja selle kandja wene rahwas mõidule jõuawad. Meiega on Sumal!“ Peale selle Püha Sinodi ülem-prokuror K. P. Pobedonostjew,

Tuula piiskop Pitirim, Kronstadti linna wanempreester Joann Sergiew, Peterburi Gesti wennaste seltsi president Duduma piiskop Benjamin, Peterburi piiskopikonna eesti koguduste nimel praost P. Kulbusch, Balti wennaste seltsi nimel president Galkin-Braskoi, salandüunik Ostroumow, Kuuramaa kuberner Swerbejew, Gestimaa asakuberner Dirin, S. F. Speschkow, kindral-leitenant P. L. v. Mewes, Gestimaa kuberner Skalon (wäljamaalt), Pihkwa piiskop Antonin, „Mock. Bѣд.“ toimetus, „Рев. Изв.“ toimetus, Kostroma peakiriku wanempreester I. Pospelow, sealtjamast wanempreester I. Wosnesenski, endine Riia waimulik seminari inspektor, Tsurjewi wanempreester P. Dolgowski, Wologda waimulik seminari rektor wanempreester A. Agronomow, Saapsalu linna õigensulised ja kihelkonna kooli eestseisus, Wiljandi kihelkonnad, Tsurjewi gümnaasiumid ja kooliõpetajate seminar, selts „Rodnik“, Tallinna Nikolai gümnaasium, Põltsama kihelkond, Tallinna pühapäewa kool, Walga kogudus, Pärnu kogudused ja palju teisi, nii et neid ajapiidusel kõiki ei jõutudki ette lugeda.

Glawa rõõmuga ja rahulolemisega lahusiwad pidulised saalist ja mõnigi päew pärast seda oli ainult sest pidust juttu, mis meie maa koguduse elus mitte ilma jäljeta ja järelduseta jäeda ei wõi.

Wene rahwas peab oma kirikut ja oma õiget usku kõige kallimaks waranduseks; seda tunnistawad ühel healel tema waimulikud ja ilmalikud tegelased; selle peale on põhjendanud oma tegewust nii sugused riigi-, rahwa- ja kirjamehed, nagu K. Pobedonostsew, L. Filipow, M. Katkow, M. Dostojewski, N. Gogol ja lugemata hulk teisi. Seda warandust soowib wene rahwas kõige teiste rahwas- tega jagada, keda Sumal temaga ühe walitsuse alla ühendanud; seda warandust kaswatavad ja hojawad wägewad Wene Zarid, kelle helde meele läbi ka meie Baltimaa noor õigensu kogudus juba palju head on tunnud. Kui südamliselt Wene keisrid meie koguduse eest hoolt kannud, seda näidaku mõned nende sõnad, mis juba awalikult tutta- waks on saanud. Kui rahwas hakkas soowi awaldama õiget usku wastu wõtta, siis arwati mõnelt poolt, et rahwast selle läbi tagasi jõuaks hoida, kui nõnda nimetud „palwetajatele“ takistusi ei tehtaks. Sellest Keisrile aru andes, kirjutas minister graf Uwarow: „kui ainult palwetajate mõju rahwast õigest usust tagasi hojab, siis oleks ülekohus rahwa soowi õigesse usku heita wene waimulikude meeste süüks panna, selle peale juba palju kõlwatu laimu ja wale kaebusi on tõstetud“. Keiser Nikolai I, kellel just mõte oli Luteruse usku „palwetajate“ wastu kaitseda, kirjutas Uwarowi aruande peale järgmised sõnad: „Werausulistele asju ei ole meil kerge korraldada, nii wõiksime ka sell korral ainult seda juhatuseks anda, mida meie ewangeliumi usule

kafulikufs arwame; kui nemad aga põhjustel, mida mõista ei wõi, ise eneste wastu wõitlewad, siis tuleb selle asjakäik hoopis Sumala hooleks jätta. Kes teab, wõib olla, et etteaimamata Issanda tahtmine ongi nägemata käega seda kirikut lagunema saata, ja siis ei jõua ükski wägi rahwast õigest usust tagasi hoida. Tuleb kõik walmis seada, et meie kirik walmis oleks uusi liikmeid wastu wõtma".

Kui Keiser Nikolai kuulda sai, et õige usulistele Baltimaal liiga tehakse, siis kirjutas ta 1846 aasta Januari kuul: „Mõlemad filmad lahti hoida, midagi uut mitte ette wõtta ja kindlaste nii teha, nagu ma iga asja kohta juba lubanud olen, aga kes Mu käsu wastu hakkawad, olgu need kes tahes, nendega tuleb kui mässajatega ümber käia. Amen".

Kui 1883 aastal Gesti maal rahwas õiget usku hakkas wastu wõtma ja keiser Aleksander III sellest teada sai, siis kirjutas tema: „See on tähtis ja tähelepanemise wääriline liikumine, mis Mulle väga rõõpflik on".

Kui Gestimaa kuberner 1886 aastal omas kõigealamlifumas aruandes kirjutas, et õigeusliste eestlastele ülekohut tehakse ja nende käest teiseusliste kirikute heaks maksusi nõuetakse, siis kirjutas Keiser tähendusli selle aruande peale: „Larwis wiibimata seda asja ära seletada . . . Riigiwalisus peab uuesti õigesse usku heitnud rahwast ülekohu wastu kaitsema".

Wiljarikka Balti wennaste seltsi tegewuse kohta kirjutas seesama Keiser: „Lasku Sumal ka edespidi nii jõuudaste õige usu kasuks töö edeneda".

Juba nendest mõnest sõnadest näeme, et meie isalikud Riigi Walitsejad Sumalast meie koguduse kaitsjaks ja warjaks on antud ja et meil nende isaliku hoole all midagi karta ei ole.

Jubileumi mälestuseks on ette wõetud Riiga ühte uut õigeusu pühakoda ehitada ja seda „jubileumi kirikufs" nimetada. Annete forjandus selleks otstarbeks on juba awatud.

2. Oktobril, kell 7 õhtul, oli „Ulei" seltsi saalis wemmalit pidu söök, millest ligi kaks sada pidulist osawõtma olid kogunud ja mis kõikidest kooris laultud söögi palwega ning ülempiiskopi Arseni õnnistamisel algas. Armulise Riigi Isa terwise joogi peale kõlas wägew kõige seltskonna ühine palwe laul „Sumal keisrit kaitsa Sa", orkestri kaasmängul ja mitmekordselt; Püha Sinodi ja kõrge waimulikude auuwoeraste piiskopidele laulti waimustusega „palju aastaid". Muude suure hulga terwitus-kõnede peale hüiti elawalt „hurra". Rubermangu walitsejale terwise joogi peale wastas asakuberner A. N. Buldigin järgmiste sõnadega: „Südant rõõmustawa kiriku

kellade helinal, terve rea piduliku jumalateenistustega üle kõige Baltimaa ja wiimati siin wennalikul pidu sõõgilaulal pühitseme meie oma piiskopikonna wiiekümne aastast jubileumi, mis Sumala armust nüüd kätte on jõudnud.

See piiskopikond on noor ja poolest, aga oma kaswu poolest juba mehe ias, sest ta on Sumala auuks ja õigeusu koguduse kiituseks mehiselt ja auuga oma esimese okalise ja kiusatuserikka eluteekonna ära käinud.

Kiisugust otsust on meil igalühel õigus teha, sest seda otsust finnitab iga lehefülg piiskopikonna wiiekümne aastases ojaloo, õigeuslise rahwa arm, suur hulk õigeusu pühakodasi ja kaunis armurikas hingedarjaste kogu.

Alles täna tuletas waimuliku seminari isa rektor meile seda sündmuste poolest rikkast ajalugu meelde ja selle auulise minewiku mõjul, selle praeguse waimustawa pidu puhul ei wõi ka mina oma südamlika soowisi piiskopikonna tulewiku kohta awaldamata jätta:

Kaswagu ka edespidi Baltimaa palgel ilusate õigeusu temple arm!

Kiilgagu ilusaste päikese paistel nende kullatud pead, heljugu nende kõrgedest tornidest kaugele ümberkaudu maha lepitaw kellade rahuhüüd!

Kandku waimulikud isad kauni jumalateenistuse eest hoolt ja wõitku armastuse ja õigeusu wäel oma karjale uusi tallekese juure!

Mu palawam soow on, et Riia piiskopikond rahulikult ja waikselt edeneks ja kõrgestpühitsetud Arseni, pühitsetud piiskopid Agafangel ja Soafim ja nende kaastöölised püha õige usu õpetamises, kofutamises ja laiendamises siin Balti rannal kaua, kaua weel õnnelikult elaks".

Weel palju teisi tähtsaid laua kõnesid peeti, mida aga ruum ei luba kõik üles panna; tähele panemise väärt oli kaunis pik Surjewi ülikooli rektori ja profesori A. S. Budilowitshi kõne, milles auuwäärt kõneleja näitas, et Riia õigeusu piiskopikonna awamine wiiskümmend aastat tagasi üks tähtsamatest ette kuulutustest oli, et „wana Riia linna" päewad loetud on ja „uus Riig" elusse tõuseb, et Hommikumaa ja Öhtumaa kultura wahapiir, mida Narowa jõeni ehk weel kaugemalegi ida poole liikata püiti, et see piir nüüd jälle oma loomulikumale paigale tagasi pandud sai, see on Balti weteni, kust seda wene wõim tagasi liikata enam ei lase.

Wiimase laua kõne pidas Tallinna wanempreester R. Tiisit, kes tähendas, et õige usu tulek meie maale mitte ainult kirikliku elu uueks loomist ei toonud, waid ka igapäewases ilmalikus elus suuri muudatusi parema poole sünnitanud, sest wiimase aastakümnete kohalise kodanlise elu muudatused, reformid, on ainult nende sündimiste

järeldused, mis wiis-kuuskümmend aastat tagasi õigeusu koguduse siin maal elule kutsusiwad. Sellepärast hüidis kõneleja tänu sõnu hana rahusse järele unustamata riigimeeste Manaseinile, würst Schahowskoile, Kapustinile, Sawrowskile ja teistele, ja soowis ka kõige nüüdsete riigimeestele head edu nende kaastöös usu põllul.

Pidulised lahkusiwad ühestkoost, armast mälestust ja waimustust tulewaseks tegewuseks kodu kaasa wiies.

Mitte ainult Riigas, waid üle Baltimaa pühitseti seda rõõmulikku pidu, aga sellest siin kirjutada ei luba ruum. Nimetame aga, et ülmäga kauniste see pidu Pärnus ära sai peetud, kus 30. Septembril ja 1. Oktobril suurel wiisil jumalateenistust ja peale selle risti käiku ligi 30 preestri osawõtmisel tallitadi, selle juures mitu mõnusat ja waimustawat kõne ära peeti, ning waimulik kontsert anti.

II.

Riia piiskopikonna ülemkarjased.

Aga Jeesus kutsus neid (oma jüngrid) enese juure ja ütles: Teie teate, et paganate ülemad walitsewad nende üle ja suured wõtawad wõimust nende peale. Aga teie seas ei pea see mitte nõnda olema; waid kes ial tahab teie seast juureks saada, see olgu teie teener. Ja kes ial teie seast kõige ülem tahab olla, see olgu teie sulane. (Matt. Ew. 20, 25—27).

Nõnda peawad Õnnistegija õpetuse järele risti usu koguduse liikmed üksteise wastu olema; nõnda maenitseb ka õigeusu kogudus oma liikmeid Kristuse sõna järele käima.

„Hoidke kui karjased Jumala karja, mis teie seas on, ja olge selle ülewaatajad, ei mitte wastu meelt, waid hea meelega, ei mitte ropu kasu pärast, waid heldest südamest; ja ei mitte kui need, kes koguduste üle walitsewad, waid olge karjale eeskujuks. Siis peate teie, kui kõigeülem karjane awalikuks saab, ilmnärtsimata auukrooni saama“.
(1. Peetr. r. 5, 2—4.)

„Ole usklikudele eeskujuks sõnas, elamises, armastuses, waimus, uskus, puhtuses“. (1. Timot. r. 4, 12.)

Nõnda kästivad pühad Apostlid Peetrus ja Paulus hingekarjased oma karja vastu olla; nõnda on need ülemkarjased, kes Sumala tahtmise järel siit saadid Riia piiskopikonna kogudust on juhatanud ja hoidnud, Apostli sõna järel olnud ja püidnud olla. Isjanda käes on neile närtsimata auukooni anda, aga meie kohus on neid tänuliku meelega mälestada. Et nende kalli meeste nimed, kes ustavalt oma karja hoidnud, ikka meie koguduse tänulikus meeles seisaks, selleks on need järgmised lühikesed eluloolised teated kirjutud nende ülemkarjaste elust, kes Riia piiskopi toolil 1836 aastast kuni 1900 aastani on istunud.

Pärast Baltimaa Weneriigi alla heitmist anti Liivimaa õigeusu kirikud Piiskopi hoole alla ja Kuuramaa õigeuslikud armati Polotski piiskopikonda. Gestimaa jaoks seati ise Tallinna piiskop, Peterburi mitropoliti abipiiskopina. 1836 aastal asutati Liivi- ja Kuuramaast ise abipiiskopikond (vikariat), aga 1. Julist 1850 aastal seati Riiga kahe nimetud kubermangu jaoks iseseisaw piiskopikond, mille külge 1865 aastal ka Tallinna abipiiskopikond ühendati, mis nimepidi siit saadid alles olemas on, ja mille piiskop pühitsetud Nikolai (Kasatkin) praegu Japanias õigeusu kiriku misjioni töö juhatajaks ja ülemaks on.

1. Irinarh (Popow), endine Iweri piiskopikonna Staritsja linna abipiiskop, sai 15. Septembril 1836 a. esimeks Riia piiskopiks. See oli oma aja tähtis mees, tubli usuteadja, aruldane keelbetundja, wäsimata ja hoolas jutlustaja ja oma elu poolest eeskujulik inimene, kelle alandusel ja ilmliku wara põlgamisel piiri ei olnud. Enne piiskopiks saamist oli ta Milanis, Florentšias ja Greekamaal meie saatkondade kirikute peal teenistuses ja sest ajast awaldas ta suurt oskamist inimestega ümber käia, mis Riigas iseäranis temal tarwis oli. Tema suurem hool oli Riia wanausuliste usuleu korraldamine, aga tema ajal tõusis eestlaste ja lätlaste seas esimene suur tung õige usu poole. Baltimaa kindral-kuberneriks oli sel ajal paron von der Pahlen, tuline luterlane, kes kõigest wäest rahwa püidmist maha suruda tahtis. Mitmesuguste sala abinõude waral ja keisri usalduse mehe graf Bentendorfi abil, kes ka luteruse usuline oli, läks tal korda asja nii seletada, et eestlaste ja lätlaste tung õigesse usku heita terwele maale mäsju ja suurt häda-ohu ähwardada tuua ja et see tung üles õhutatud olla. (Прод. къ Церк. Бѣд. № 23. 1900 a., lhf. 902—908). Selle mõjul kutsuti piiskop Irinarh häätselt Riiaist ära — 12. Oktobril 1841 a. Täieline asja uurimine tegi warsti selgeks, et piiskopil vähematki süüdi ei olnud, ja weel seltsamal aastal sai Irinarh Woroneshi abipiiskopiks, ja järgmisel 1842 a. Wologda piiskopiks. Pärast seda oli tema Nishinewi

eestlane! juhtud sa Riiga tulema, siis ära jäta sa selle waimulikku isa hauda waatamata, kes fõrd meie kogudust walitsenud ja meie suguwendadele waimulikku trõõsti jäganud.

5. Serafim (Protopopow), endine Smolenski piiskop ja Kasani akademia õpetaja sai 2. Oktobril 1874 a. Riia piiskopiks. Ehk ta küll iseenele ja teiste wastu wali oli, aga selle juures oli ta diguse armastaja, südamlik, heasoowija ja osaw ümberkäimises. Tema ajal kaswas kirikute hulk ja 26. Detsembril 1875 a. pandi alus nüidse piiskopikonna peakirikule; 2. Webruaril 1876 a. waimuliku seminari uue ruumika hoonele; tema asutas ka piiskopikonna tüttarlaste kooli, mis nüid täie jõuuga Illustsi linnakeses töötab. Riigas töötas pühitse tud Serafim ainult kolm aastat ja 8. Detsembril 1877 a. kutsuti teda Samara piiskopiks, kus tema 72. eluaastal 11. Januaril 1891 siit ilmaft lahkus.

6. Filaret II (Filaretow), endine Kiemi abipiiskop ja kaua aegne Kiemi akademia rektor, sai Riia piiskopiks 8. Detsembril 1877 a. See oli sügaw püha-kirja tundja, nagu temast kirjutud Siobi ja Koguja raamatute seletused tunnistawad. Tema kindel tahtmine, töö armastus, ettemõtlik waim ja seadusest lugupidamine tegiwad tema walitfuse tähtsaks ja tulusaks. Tema suurem hool oli waimulikku seminari paremale korrale seada, mille heaks tema oma rikka raamatukogu kinkis, waimuliku seisuse wooruslikku ja waranduslikku olekut tõsta ja oma kogudust rõhumiste eest kaitseda. Teise usulises sassa seltskondas leidis tema palju wastalisi, kes selle wäsimata kiriku isa elu nii kibedaks ja pahandusterikkaks mõistiwad teha, et tema terwis seda wälja ei kannud ja enneaegu järele andis: 23. Webruaril 1882 aastal heitis Filaret II häkitselt hinge. Ka selle wäsimata ja truu ülem-karjase pörm puhkab Riia eesti koguduse kirikus.

Jumalik saatatus on nii seadnud, et eestlased, kes õigeusu wastu wõtmise pärast palju kannatada saanud, nüid oma hoolekandjate ja palwetajate haul endises peakirikus oma keelel Jumala sõna kuulawad ja ennast selle üle rõõmustada wõiwad, et ilma hädad igaweste ei festa.

7. Donat (Sokolow), endine Rowno piiskop, sai 6. Märtsil 1882 a. Riia piiskopiks ja jäi selle ameti peale 1887. aastani, kuna 28. Märtsil Podolia piiskopiks ja sealt 13. Detsembril 1890 a. Leedumaa ülempiiskopiks kutsuti. Raske haiguse sumnil lahkus ta sellest ametist, asus Moskwa lähedale Ugreshi klostri elama ja heitis seal 16. Aprillil 1896 a. hinge.

See ülemkarjane oli tasane, alandlik, waga meeleline, aga wägem sõnas ja oma koguduse ustaw ja truu kaitsja wõera usuliste pealekäimiste wastu. Tema ajal 1883 aastal tõusis Gestimaal uus usuelu

liikumise laene, mis nelja=viie aasta jookkul õigeusu kirikule peale viieteistkümmne tuhande hinge juure tõi. Palju hoolt ja waewa oli uude kihelkondade korda seadmiseks tarwis, aga õnneks hakkasivad nüüd meie maa õigeusu kogudusele paremad päewad tulema, sest Riigi Isa heldus awas suuremad summad kirikute ehitamiseks ja koolide ülespidamiseks. 1885 aastal finnitati uuest jeda seadust, et segapaarid kohustud on lapsi õiges usus kasvatama ja 1886 aastal keelati uuest ära õigeusuliste käest luteruse kirikute ja õpetajate heaks maksusi nõuuda. Wagameelelist Donati armastasivad ja auustasivad nii hästi karjased kui kari.

8. Ülemp. Arseni (Bräntsew), endine Peterburi mitropoliti abiline, Ladogi piiskop ja Peterburi akademia rektor, sai 28. Märtsil 1887 a. p. Donati järeltulijaks. Selle wäsimata töölise kümneaastane tegewus Riigas (kuni 4. Oktobri 1897 a.) on kõigil alles elawalt meeles. Ei teadnud tema talistusi; neid oskas tema kõrwale heita ja neid ei tõusnud enam nii palju, kui endistel aegadel. Pühitsetud p. Arseni hoolet on palju uusi pühakodasi ehitud ja endisi parandatud: Tallinnasse tõusis ilus uus peakirik; Riiga asus Kolmainu auuks naesterahwa klooster ja piiskopi kodu kiriku juure meesterahwale Aleksei klooster (1896 a.); Pühtisasse, Kuremäele, Gestimaal, tõusis laialine klooster heategewa asutustega: haigemaja, waestemaja, laste hojukohta, kooli ja halastajate õdede seltskonnaga. Kiriku koolid ärkasivad elawa tegewusele; 1897 aastaks tõusis nende arm 483 peale. Kiriku laulu eest kandis ta hoolt ja soowis koguduse ühist laulu igale poole.

Kogudusest oli ta armastud, ülemast walitsusest tähele pandud: 15. Mail 1893 tõsteti teda ülempiiskopi auu sisse. 4. Oktobril 1897 a. kutsuti teda Kasani ülempiiskopiks. Riiaist lahkudes kinkis ülempiiskop Arseni suured summad piiskopikonna waimuliku seisuse waeste ja leskede heaks, konsistoriumi ametnikudele abirahaks ja muu hea otstarbede peale.

9. Piisk. Agahwangel (Preobraschenski), endine Tobolski piiskop, kes selles ametis Siberimaa pagana usuliste seas palju waewa missiooni põllul juba näinud, juhatab nüüd 4. Oktobrist 1897 aastast meie piiskopikonda ja toimetab edasi isaliku hoolega jeda Issanda wiinamäe harimist, mida Sumal oma armuga meie kodumaa pinnale kaswada lastnud. Tema läbi on Tallinna õigeusulised eestlased endise Tallinna peakiriku hiljuti endale kihelkonna kirikuks saanud, tema ettewõttel on Riigas Wenemaa missiooni seltsi Baltimaa osakond tööle tõusnud ja esimene õigeusu kooliõpetajate kursus 1900 aasta suwel ära peetud, tema ettepanekul on mittu uut kihelkonda ja kooli awatud,

mittu uut kirikut ehitud ning sisse õnnistud. Soolsalt kannab muret se ülemhingekarjane selle eest, et piiskopikonna kiriku elu ning kooli töö igapidi kaswaks ning edeneks.

Olgu need mõned sõnad weikesteks tänu ja mälestuse pargadeks meie lahkunud ülemkarjaste haudadel, aga alles elawatele armastuse ja tänu täheks. Teadku ja tundku nemad, et nende armastus meie wastu meie hinges wastuarmastust on äratanud, ja et ka meie meeles peame ja täita püiame Apostli maenitsust: „Kuulge oma juhtajaid ja võtke nende sõna; sest nemad walwawad teie hingede eest, nõnda kui need, kes wastust peawad andma, et nemad seda rõõmuga teeks ja ei mitte õhkades, sest teil pole sest mitte kasu“. (Ebr. r. 13, 17.)

III.

Sige usf Balti rannal.

Riia waimuliku seminari rektori wanempreestri Aristowi kõne, peetud Riia piiskopikonna 50-aastase jubileumi pidul.

I.

Nimmugi juba leidis õige usf Balti rannal maad. Wirst Jaroslami ajal asutud Jurjewi linn oli õige usu esimene warjupaik. Hjalookirjutaja Läti Hendriku tunnistuse järele oliwad Tolowa lätlased (nüidse Walga ümberkaudu) juba XII aastasaja algul õiget usku. Seesama mees tunnistab, et sell ajal juba Wäina jõe kaldal, allpool Polotski linna, kaks wene würstiriiki oliwad: üks neist oli Wäina jõe paremal kaldal, nüidse Riia ja osalt Wõnnu maakondas ja selle pealinn Rokenois (nüidne Rokenhufen) seisis Wäina jõe ääres; teine — Serfite ulatas Wõnnu, Dwinski ja Jakobstadti maakondadesse. Siin oliwad linnad ja külad õigeusuliste elanikudega ja ka rikkad õigeusu kirikud. Õigeusuliste seas oli peale wenelaste muidugi ka siit maa rahwast ja wõib arvata, et heal korral õige usf siit oleks laiale lagunema hakanud. XII aastasajal wõitsiwad katoligi rüütlid Baltimaad oma alla ja häwitasid siit õige usu jäljed peaaegu footumaks ära. Serfite linna häwitamise loost kuulame, et sõjawäed selle linna kirikuteest kellad, pühad kujud ja muud asjad ühes hulga kulla ja hõbedaga ära riisunud ja ühes wiinud (Läti Hendrik, VIII, 4). Pärastine õige usu ajalugu Balti rannal kuue aastasaja jooksul, kuni

XIX aastajani, on ütlemata hale ja kurb. Õige usk ei kustunud siin hoopis ära, aga ka ei paistnud ta waitfelt ja rahulikult: kord lõi ta lausa loitma, ja warsti pidi ta jälle kustuma ja just kui tuha al tasakeste edasi hiilguma, nagu selleaegne ajalo käit seda lubas ja nõuudis.

Õsiotsa jäiwad õige usu alalhoidjaks ainult wene kaupmehed. Nagu teada, tõusis XIII aastajal Baltimaal palju kaubaajamise kohte, millest wiimati tähtsamad linnad kuulsa Santsa ühikuse liikmeks jäiwad ja mis oma kaupluse tegewust väga laialt toimetajiwad. Wõera maade kaupmehed asujiwad wene linnadesse ja Balti linnadesse tõusiwad „wene asemi“. Kauba lepingute tegemisel nõudsiwad wene kaupmehed, et nad mõitfiwad oma kirikud asutada ja takistamata oma usu järele jumalateenistust pidada. Selle pärast peab arwama, et tähtsamates kauba linnades igalpool ka wene õigeusu kirikud oliwad. XVI aastajaja algusel, usumuutmise tungi ajal, häwines õige usk Balti maalt peaaegu hoopis ära: ära lõhuti siis õigeusu kirik Surjewis, ja Riia ja Tallinna kirikud riisuti paljaks. Ometigi hakkas ta uuesti paistma ja weel heledamalt, kui enne. 1558 aastal tõusis Wenemaa ja Liwimaa wahel suur sõda. Lühikese ajaga mõitfiwad wenelased 20 Liwi linna ja losfi kõige nende warandustega oma alla. Nagu ajaloo kirjutaja tähendab, täitis Bar Joan Wasiljewitsh wõerad linnad wenerahwaga, aga sakslasi saatis ta Wolga äärsete linnadesse elama; endiste kohtadesse jättis ta ainult neid, kes walmis oliwad õiget usku wastu mõtma. Tema käsil ehitadi mõidetud linnadesse õigeusu kirikud ja pandi nende juure kiriku teendrid ametisse; ka iseäraline piiskop seati Liwimaa üle, nimelt Petseri kloostrri ülem Kornelius. Aga kurwalt lõppis Liwi sõda ja jälle algasiwad rasked päewad. Karamsin jutustab, et wenelased rahulepingut mõõda, mida nad mõitja rootslaste ja poolakatega tegid, pidiwad Liwimaalt Nowgorodi ja Pihkwasse wälja rändama, ehk nad kül enne seda siin kui kodu asujiwad ühes oma perekondadega, ja neil juba Surjewis omad templid ja oma piiskop oliwad. Ribedaid piisaraid wajasiwad Surjewist wäljarändajad, kui nad seal wiimist kord oma kirikus Jumalat palusiwad (Weneriigi ajalugu, 1889 a. lkt. 316). Ühes teistega pidiwad ka õigeusu preestrid siit lahkuma, kuna nad kiriku riistad ja pühitsetud asjad ühes mõitfiwad. Ära aeti ka Surjewi piiskop ja selle amet häwines ära. Riia õigeusu kiriku kinkis Poola kuningas Batorius Riia linnale; kiriku warandus sai osalt ära müüdud, osalt kohalise Saani kirikule antud. Tallinnas mõeti ka õigeusulistest käest kirik ära ja tehti kauba aidaks. XVII aastajal oliwad õigeusulised Baltimaal usuelu poolest juures kitsikuses. Riia

wäikeste õigeusuliste karjale käisivad suwe jooksul Witebski ja Polotski flooftritest mungad korda mööda jumalateenistust pidamas, aga talwe ajal olivad Riia õigeusulised hoopis ilma kirikuta ja jumalateenistujeta. Rakskümmend aastat pärast Liivi sõda läks Tallinna õigeusulistel korda pool lõhutut Nikolai kirikut jälle oma kätte saada ja seal jumalateenistust pidada; aga siiski wõtis linna walitsus mõnikord kiriku wõtnud oma hoju alla Jakobstadti linnas pidi õige usk jesuitlaste poolt palju kannatama. XVIII aastajal, pärast kahekümneaastalist suurt Põhjasõda, algasivad õigeusu kiriku elus paremad päewad: Riistadti rahulepingu järele (30. Augustil 1721 aastal) langes kõik Baltimaa õigeusuliste Wene Zari wõimu alla. Õigeusuliste elanike arw hakkas linnades aegamööda kasvama, kasvamisega kirikute hulk ja neid töusis sinna, kus neid enne ei olnudgi: nii kui Pärnus, Dünamündis, Kuresaares, Räpinal ja Võru linnas. Nii näeme, et XII aastajast saadik õigeusu tunnustajad Liivimaal mitte ei puudunud, ehk küll nende arw kord kahanes, kord kaswas. Ometigi ei olnud need õigeusulised üleüldise õigeusulise koguduse piiri laiendajad, waid ainult Wene rahwa seas wäljarändajad, keda kaubitsemine ehk riigi teenistus siia maale ajuti elama kutsus. Tuli ka ette, et mõned siit maa rahvast õiget usku wastu wõtsid, aga nende weiksel hulgal ei wõinud kiriku ajaloo kohta tähtsust olla. XII aastajal maha rõhutatud õige usk ei wõinud enam laiemale laguneda.

II.

Lõppewa aastajaja neljakümmendamatel aastatel muutus õige usu seisukord Baltimaal hoopis teiseks. 1836 aastal awati Rõige-förgemal kätul Pihkwa piiskopikonnas Riia abiipiiskopi tool (wikariat). Piiskopi tööd juhiti selle juures Riigas asuwate wanausulistest ehk lahuusulistest poole. Sel ajal ei olnud Wene Keisril weel mõtteski kohalise maarahwa seas õiget usku laiale lautama hakata; ka ei mõelnud selle peale esimene piiskop. Aga Sumala tahtmisel läks asi teistiti. 1841 aastal oli maal suur nälg; talurahwas sai rahutumaks ja mõtles wälja rändama hakata. Riiga kogusiwad nälginud rahwa hulgas ja kui mõned neist Riia piiskopilt armu andeid olid saanud, awaldasid nad selle wastu palwet, et ta neile wälja rändamise luba paluks ja ühes sellega awaldasiwad nad mõtet õigesse usku heita; pärast poole hakkasiwad nad ainult õigesse usku wastu wõtmist paluma, ilma et selle juures wäljarändamisest oleks juttu teinud. Ilmalik walitsus nägi selles rahwa rahutuse pea põhjust. Talu rahvast hakati rängasti karistama ja nuhtlema: Riia piiskop ja õigeusu preestrid langesiwad suure kiusatuse sisse, mida nad

mitte ära teeninud ei olnud. Rahwa liikumine õigesse usku sumbutati maha: 1841 aastal ei võetud ühtegi hinge õigesse usku vastu. Kõige rahwa südamesse sattunud õigeusu idu ei närtsinud Sumala tahtmisel ära ja inimlik mõim ei suutnud seda hukata: ta tõrkas kaswama ja kandis sajakordset wilja. 1845 aastal tõusis uus rahwa liikumine õigesse usku ja nüüd oli see hoopis waimulikkude laadi ja ilmalikkude püüdmiste poolt segamata. Ükski abinõuu ei suutnud enam seda liikumist kinnipidada, ega tagasi hoida. Rahwas hakkas õiget usku vastu võtma, ehk selleks küll palju takistusi tehti. Mitte iga preester ei sohtinud rahwast õigesse usku vastu võtta, waid ainult need, kes selleks piiskopi poolt iseäralikult walitatud said; igati keepest, kes õiget usku vastu võtta tahtis, nõuti politsei ametniku juures olekul kirjalikku tõendust selle üle, et ta õigeusu wastuwõtmise läbi mingisugust ilmalikku kasu ei looda ega otse. Need takistused ei jõudnud rahwast tagasi hoida. Siis hakati õigesse usku heitnud eestlasi ja lätulasi pillama, hirmutama, nuhtlema ja nende waranduslikku olekut kitsendama; rahwas kannatas kõiki seda wäikselt ja õigeusuliste arm kaswas wahet pidamata. Nüüd anti käsk wälja: 1) et iga talupoeg, kes tahab minna õigeusu wastuwõtmise mõtet awaldama, peab selleks mõisa walitsuse käest passi võtma; 2) et niisugust passi võib korraka ühele kümne töowõimulise hinge seast anda, ja 3) et preestrid ei tohi mõisadesse minna rahwast õigesse usku vastu võtma, kui ka inimesed seda ise sooviks, waid igaüks pidi selleks ise preestri juure minema. See käsk tegi rahwale väga palju takistust: rahwale lubati mõisast ära olekuks ainult nii palju aega, kui just linna minekuks ja tagasitulekuks ära kulus; linna elanikele oli politsei poolt ära keelatud maa rahwast üle päewa oma majades pidada. Ja siiski ei jäänud õigeusu wastuwõtmine seisma. Kõige wiimaks paluti Kõigekõrgem käsk selleks, et kedagi ei tohi õigesse usku vastu võtta enne, kui kuus kuud on mööda läinud sellest ajast, kuna usumuutmise mõte awaldud sai, et waheajal iga üks võiks oma ettemõtmise üle järele mõelda. Nüüd alles hakkas nii mitme suguste takistuste waral õige usu wastuwõtmine ifka wähenema. Wahe ajal oli aga õigeusu koguduse kari juba sada tuhat hinge suuremaks kaswanud. Abipiiskopifonna awamisel 1836 aastal oli Liivi- ja Kuuramaal õigeusulisi 13,317 hinge, aga 1850 aastal oli nende arm juba 146,183 hinge. Aga, oh Sumal, kui kehwa, kui haletsamise wäärt oli see noor kogudus!

Kõigis kolmes kubermangus, kuhu miljoni rahwa seas, olid õigeusulised weikeste jalkade kaupade laiale pillatud, sagedaste ka ükshaawal mõisates ja farjamõisates ehk taludes, kas päiwilisteks,

moonakateks ehk weikse maatükkide rentnikudeks, ja igal korral mõra-
usuliste walitsuse ja võimu all oma elu ja wara poolest. Nad olivad
kül kihelkondadesse jägatud, aga need kihelkonnad olivad väga laialised,
wersta kuuskümmend ja rohkengi, kus õigeusulised ühekaupa, ehk arwa
kümmekond ühes koos elasiwad. Ei olnud neil esiotsa kirikuid;
jumalateenistust peeti talu urtsikutes, sõjawäe kasarmites, wähest
koguni küünides. Enamisti puudusiwad niisugustes templites altari
seinad, kujud, kiriku riided ja kiriku kellad. Ei olnud preestrid, kes
rahwa keelt oleks mõistnud, ei olnud rahwa keeli Sumala teenistuse
raamatuid. Kül püidis wainulik walitsus kirikute ehitamise eest hoolt
kanda, kõlblikka kiriku teendrid walmistada, kiriku raamatuid muretseda
ja koolisi awada, aga sell teel oli väga palju takistusi ees, ja asi
edenes pikkamisi ja suure waewaga. Nii suguste kirikliku elu puuduste
käes ja muu usuliste pilkamise all hakkasiwad uued koguduse liikmed
kahtlema ja nende elaw usuarmastus wähenema. Mida oli siis tarwis
ette wõtta? Kuida sellest kitsikusest wälja peaseada?

III.

„Kui minu käest küsitaks, — kirjutas 1847 aastal Riia piiskop
Jilaret Humilewski ülem piiskopi Innocentile, — mida on Liwimaal
õige usu kasuks kõige enam tarwis, siis ütleksin ma: kõige esiteks on
tarwis Riia iseseisaw piiskopikond seada. See on nii tähtis, et ilma
sellela mõimata on kindlat korda ja takistamata asja ajamist jalale
seada. Ma räägin nii kui mulle süda ja mõistus ütleb ja nagu ma
asja olekut ja inimeste arwamisi tunnen. Piiskopikonna awamisel
oleks kohalise õigeusu koguduse elu kohta kõige paremad järeldused.
Salajad kuusatused lõpeks; mõte abipiiskopikonda siit häwitada kaoks;
püie õiget usku takistada ja tema edendajaid rõhuda nõrkeks; ka
mõisnikude olek õige usu wastu muutuks paremaks“. Ka püha Sinod,
õige usu parema edenemise ja korda seadmise eest hoolitjedes, arwas
paraja aja olewat, et Riia abipiiskopi asemel iseseiswat piiskopikonda
awada. 1. Märtsil 1850 aastal arwas Keiser Nikolai I heaks selle
kohast Sinodi arwamist finnitada ja käskis 1. Juulist 1850 aastal
Riia piiskopikonna awada. Wiiskümmend aastat on sest ajast mööda.
See oli Riia piiskopikonna kaswamise, kindlustamise ja korda-
seadmise aeg.

Selle aja sees on õigeusu koguduse liikmede arv märksa kaswanud.
Aga peab tunnistama, et kuuekümmendamates aastates mõned õigeusu
koguduse liikmed usust taganema hakkasiwad. See kahetsemise wäärt
nähtus oli selle waranduslise ja seltskondlise elu rõhumise wili, mida
õigeusulised mõrausuliste wõimumeeste poolt kannatama pidiwad ja

teiselt poolt võerausulistele elama tegemise järeldus. Aga lahkunute asemele andis Jumal õigeusu karjale palju uusi talleksti juure. Rahetšakümnendamatel aastatel hakkasidwad eestlased jälle hulga kaupa õigesse usku heitma ja tuhandete wiisi mõeti neid õigeusu koguduse liikmeks wastu. Peale selle kaswis sündimiste ja muudest uskudest wastu mõtmise läbi õigeusulistele arm iga aasta kahest tuhandest kuni nelja tuhandeni. Praegu on Baltimaal kõiki õigeusulisi 272,219 hinge. Ühes sellega kaswas ka õigeusu kihelkondade arm jõudsaste: Abipiiskopikonna awamise ajal 1836 aastal oli 19 kihelkonda; 1850 aastal, kui iseseisaw piiskopikond awati, oli juba 117 kihelkonda, aga nüüd on juba 196 kihelkonda 21 praoski ülewaatamise all. Kihelkondade arm tõuuis osalt koguduse kaswamise läbi, osalt aga sellest, et endisi wäga laialdasi kihelkondi vähemaks tehti. Kõige esimeseks mureks oli igasse kihelkonda oma kirik asutada, mille warju all kõik õigeusulised mõisidwad ühineda, õigeusu waimus ja isamaa armastuses koguneda ja võerausulistele mõju eest ennast kaitseda. Aga selle juures oli palju takistusi ees. Õigeusulised ise olidwad ilma maata inimesed. Kiriku platšid pidi enamisti võerausulistele käest ostmale, kes kõrget hinda nõuudsid ja mõnikord maad anda ei tahtnudki, nii et seda nende käest seaduse sundusel pidi nõutama. Kirikute ehitamiseks ei olnud omast käest mingisugust warandust ja selleks andis ja annab weel nüüdki abi armuline ja helde Riigi Tsa. Üksikud heategijad isemisel Wenemaalt ja kohalised wennaste seltsid olidwad selle juures suureks abiks. Nii on nüüd juba 241 kirikut ja palwemaja walmis ehitatud, aga siiski on weel kihelkondi, kellel oma kirikuid ei ole ja kus Jumala teenistust palwemajades peetakse. Palju on ka kirikuid, mis wäga puudulikult kaunistatud on, aga kohalise waimuliku walitjuse ülem hool on kirikute ehitamise ja ilustamise eest muret kanda. Selleksamaks otstarbeks töötawad ka 176 kiriku ja kihelkonna eestseisust.

Et rahwa keele mõistjaid kiriku teendrid walmistada, selleks awati 1847 aastal waimulik kool, mis 1851 aastal waimulikuks seminariks muudeti. Tulewal 1901 aastal saab seminari asutamisest wiiskümmend aastat täis. Selle aja sees on seminaris 407 noort meest kursuse lõpetanud. Praegu on suurem jagu Riia piiskopikonna preestrid, salmilauljaid ja kooliõpetajaid selle waimuliku seminari kaswandikute seast. Et kõik nad ennast kiriku teenistuses edasi harida ja oma teadusi laiendada mõiks, selle jaoks on kirikute juures raamatu kogud asunud ja nendesje soomitud raamatute nimekiri kofku seatud; peale selle on praoskondade, missioni- ja lahuusu wastalised raamatu kogud olemas. Waimuliku meeste hoolle läbi on hulk waimulikka

raamatuid rahvale lugemiseks kätte muretses; nende kaastööl antakse „Kiia piiskopikonna Sõnumed“ välja, seatakse kirikute ja kihelkondade ajalugu kokku, on asutatud kirikliku wana aja muuseum, kus juba ligi tuhat aruldast asja hoitawal on.

Augusest saadik hakati mites fogudustes jumalateenistust eesti ja läti keeles pidama. Eriotsja pidi iga preester ise oma jaoks kiriku raamatud ümber panema ja oma käsikirja järele teenistust pidama, aga juba neljakümmendmates aastates hakati rahwa keeli kiriku teenistuse raamatuid trükkima. 1850 aastal asutadi ümberpanijate komite eesti ja läti osakondadega. 1868 aastal anti selle komiteele iseäralik juhatus e kiri. See komite töötab tänini alles. Tema hoolet on peale kiriku raamatute ka hulk kooli ja kodu lugemise raamatuid toimetud ja välja antud.

Ükski pühapäewane kiriku teenistus ei jõe nüüd ilma jutluseta, mida rahwas tähele panemisega kuulab; tähtsamatel pühadel peetakse wahest mitu jutlust, enamisti iga teenistusest osawõtja preestri poolt. Mõnes kihelkonnas ei ole ka waimulikute talituste juures jutluse pidamine aruldane asi. Palju hoolet on ka kiriku laulmise korraldamiseks kantud. Nüüd on peaaegu iga kiriku juures laulu koor, millest kooli õpilased ja laulu armastajad osa wõtawad; mõnes kihelkonnas laulab kõik rahwas kirikus kaasa. Kiigas, Haapsalus ja Wõrus on „Kiriku laulu armastajate seltsid“.

Piiskopikonna tegewuse eesotsjas on ikka püüdmine olnud rahwast usuelus täiendada ja isamaa armastuses kaswatada. Juba 1845 aastast saadik oli ette wõetud igasse kihelkonda kihelkonna kooli seada ja peale selle kirikust kaugemal waldades abikoolid asutada, kõige vähemalt üks kool iga 500 hinge jaoks. Abikoolides pidi õpetatama: lugema ja kirjutama wene ja eesti ehk läti keeles, kiriku laulmist ja neli esimest rehkenduse jagu; kihelkonna koolides peale selle weel piibli lugu, katekismust, rehkendust ja kiriku laulmist; ka pidi neis koolides õpilasi wene keele rääkimises harjutama. Kihelkonna koolides pidiwad preestrid ja salmilauljad ilma iseäralise palgata õpetust andma, aga abikoolides õpetasiwad kooliõpetajad, keda wallad walisiwad ja kes ka waldade käest palka saiwad. See koolikord sai seaduslikult alles weel 1850 aastal finnitud. Koolide asutamine oli väga raske. Kihelkonna koolid sünnitati waese waewalt preestrite korteritesse ja suurem waew õpetuse andmises langes preestrite õlale. Abikoolidele ei olud wahest võimalik ruumi leidagi, ehk nad pidid suitsu onnides asuma; kooliõpetajateks nendes oliwad talupojad, kes ise waewalt rahwa keeli lugeda ja kirjutada oskasiwad. Abikoolide waranduslik olek oli väga kehwa: wahest pidiwad kooliõpetajad lappi ükshaawal õpetama, majast

majasfe käies, mis eest nad waewalt kümme konna rubla aastas palgaks saiwad. Spiiraamatuid ei olnud. 1850 aastal oli waewalt 28 kihelkonna kooli olemas. Piiskopide ja preestrite suure hoole waral kaswas koolide arv ja ühes sellega ka õpilaste hulk. 1870 aastal awati Riigas esimene kooliõpetajate seminar, mis nüüd Goldingeni linnas asub, ja asutati „Balti kubermangude õigeusu maa koolide Nõukogu“, mille ülesandeks tehti koolide õpekorra ja majanduslise oleku eest hoolt kanda. Igasse kihelkonda seati koolide eestseisus, kes koolide ülespidamise eest pidi hoolitsema. 1865 aastast saadik annab Püha Sinod igal aastal koolide heaks 10,000 rubla ja 1883 aastast sellele lisaks annab rahwa walgustamise ministerium omalt poolt veel 32,000 rubla. Praegu on Riia piiskopikonnas 488 kihelkonna ja abikooli, milles 642 kooliõpetaja juhatusel 18,090 õpilast õpetust saawad.

Noorde inimeste pühakirja mõistmise laienduseks kutsutakse igal aastal kiriku juure kõik need kofku, kes juba kooli lõpetanud, ehk kellel võimalik ei olnud koolis käia ja antakse neile usu tundmises ja pühas kirjas õpetust. Ülepea kõige õigeusjulise rahwa waimu harimiseks hakati juba neljakümnenendates aastates waimuliku sisuga raamatuid välja andma; nüüd on selle ülesande Riia Petri-Pauli wennaste selts ühes Balti wennaste seltsiga enda peale võtnud; ka waimuliku seminari ja kooli õpetajad ja kihelkonna preestrid wõtawad sellest tööst osa. Peale selle peetakse mitmes kihelkonnas, iseäranis linnades, peale kiriku teenistust veel õpetliku ettelugemisi, palwe ja laulu tundisi.

Et õigeusjulisi mõrausu mõju wastu kaitseda, selleks peetakse misjioni lugemisi, ja et rahwa sekka waimulikku raamatuid, ristikesi ja püha kujusid laotada, selleks on juba 30 raamatu ladu asutud. Et ka neile hariduse saamist võimalikuks teha, kellel äripäewadel aega ei ole koolis käia, on Riigas, Liibawis ja Tallinnas pühapäewa koolid meeste- ja naesterahwa jaoks awatud.

Ra on Riia piiskopid, Apostlike eeskuju järele, sagedaste oma karjale maenitjuse kirju saatnud, et neid uskus kinnitada, julgustada ja elu muredes ja kitsikustes trööstida.

Seategewus ja hädaliste awitamine on ka piiskopikonnas edenenu. Mitmes kihelkonnas on kiriku ja kihelkonna eestseisused, kes jõundu mõõda haigete, wanade ja waeste eest hoolitsewad. Mõne kiriku juures on ka waeste majad. Waimuliku seisuse waesedlapsed, haiged ja wanadusest jõuetumad on Riia piiskopikonnas paremas olekus, kui siemisel Wenemaal. Nende eest hoolitseb iseäralik eestseisus, nende jaoks on waeste maja ja abiandmise kapital üle 200,000 rubla; on matmise kassa ja korteri kapital; tulekahjude läbi saadud õnnetuste kergituseks on ka iseäranis kapital.

Ngasuguses piiskopikonna walitjuse tegewuses — kirikute ehitamises ja ilustamises, koolide ülewal pidamises, rahwa harimises ja hädaliste amitamises — on abiks ja kaastööliseks Kristuse Önnistegija ja Sumala Oma kaitsemise auuks asutud Balti wennaste selts oma üheteistkümmne jäoskonnaga ja 10 teisi wennaste seltsi Baltimaa linnades ja külades. Kolmes naisterahwa ja ühes meesterahwa floostriis wõiwad need warjupaika leida, kes ilmalikust elust lahkuda tahawad ja ennast paastumiseks ja palwetamiseks pühendamad; needsamad paigad edendawad ka rahwa haridust, amitawad hädalisi, arstiwad haigeid.

Nii on Sumala önnistusel Riia piiskopikond mööda läinud wiiekümne aasta sees kaswanud ja kosunud: temas on ilusad kirikud, koolid, wennaste seltsid ja floostrid; tema töölised on kiriku teenistuse raamatuid rahwa keeldesse ümber pannud ja rahwale muid waimulikku raamatuid walmistanud; temas peetakse waimulikku lugemisi ja kõnetundisi; on asutud raamatu kogud ja ladud rahwa hariduse edenduseks; heategewad asutused annawad jõuudu mööda toetust ja abi kirikutele ja koolidele, waestele ja haigetele. Nii hästi kui Riia piiskopikonna asutamine, nii ka selle kosumine ja kaswamine on Sumala armu läbi meie ülemhingekarjaste unustamata Trinarhi, Filareti I, Platoni, Benjamini, Serafini, Filareti II, Donati, praegu meie keskel olija ülempiiskopi Arseni ja meie kalli ülemkarjase pühitsetud Ngafangeli wäsimata töö ja hoole wili.

Olgu siis üpris önnistud Sumala ja Issanda nimi, kes kõik nõnda on teinud, oma õigeusu kogudust kõrgeks tõstnud ja alandlikka lunastuse teele saatnud! Uskus Tema sisse, lootuses Tema püha abi peale waatab Riia piiskopikond rõõmsal pilgul tulewikule wastu ja on täis jõuudu ja tahtmist ka edespidi waewa näha ja paremuse poole püüda.

IV.

Riia peakiriku wanempreestri Bl. Blissi kõne.

Armulised ülemkarjased, auulised isad ja koosolijad! Meie oleme kokku tulnud neid oma mõtteid ja tundmuisi awaldama, mida Riia piiskopikonna 50-aastase jubileumi pidu meie sees äratanud ja elule tõstnud. Mul on õnneks antud auulise kogule pidu kõnet pidada.

Oh, oleks mul küllalt kõne andi, et võiksin meie tundmusi ja mõtteid ka nii elavalt ette kujutada ja kuulutada, nagu meie süda ja waim selle rõõmsa ja tähtsa pidu puhul tujukub ja tunneb.

Täna on pidu meie kalli õige usu auuks; täna rõõmustame selle ülikalli pärli üle, mida üiskord püha apostlilarnane suurwürlst Wladimir leidnud ja wene rahwale kinkinud; mida wene rahwas Baltiranna rahwastele edasi annud. Nüüd pühitseme meie õige usu rõõmu pidu Baltimaal, meie kalli suure isamaa läänepoolsel serwal. Rõõit meie tunneme ja tunnistame, et õige usk on kõige suurem, kõige täielisem warandus meile, kõige Wenemale ja terve maailmale; et ta on meie tõsine elu, meie ajaloolise oleku põhjus, meie riigi wõitmata wägi ja tugi, et õiges usus on niihästi igauhe, kui ka terve rahwa õnsaks saamine, et ta on maapealsete headuste ja tulewa elu õnsuse pant . . . Enam ehk vähem selgelt saame meie igauks sellest aru, kui suur tähendus on õigel usul wene riigi ja selle riigi ääre kohta. Ka minagi tahaksin sellest pikemalt rääkida.

Mis on õige usk, miks on sellel nii mõnus mõju terve wene riigi kofumise kohta? Raske oleks lühikeses kõnes selle laialise süuga küsimise peale täielikult wastust anda ja õige usu määratumat tähtsust kohaselt ära seletada.

Õige usk on kõige pealt puhas ja tõsine risti usk, puhta woorusliku elu juur ja põhj, kuwamata hallikas südamliku palwelise jumala-teenistuse tallitamiseks ja igasuguse isikliku ja perekondaliku, seltskonna ja riigi elu alus. Meie Ünnistegija ütles: ihu walgustaja on film. Selle pärast peawad meie südame ja meele filmad kõige pealt püha usu tõega walgustud saama; ainult siis võib inimene õiglaselt elada ja kõlblikul wiisil Jumalat teenida. Tõsises usu õpetuses on usu põhjusõpetustel (dogma) esimene ja ülem paif ja ülisuur tähtsus. Neid põhjusõpetusi seab kirik Issanda õpetuse järele pühakirja ja püha suusõnalise õpetuste põhjal ülesse, otsib neid hoolega sellest rikkast waimuliku wara salwest üles, seletab neid niipalju kui võimalik, et need põhjusõpetused siis edespidistel aegadel kõige inimestele usu ja jumalafartliku elu teel walgustajaks oleks. Kes kiriku põhjusõpetusi ei usu, see hakkab meelega tema wastu ja lahutab ennast kogudusest. Selle pärast ei wõi tõsine kiriku sõnakuulelik laps wälja kannatada, kui teda waleusuliseks nimetakse. Siin tuleb meil meelde jutt ühest wagast mehest: „On kuulda, et sina olla abielu rikkaja ja täis kõrkust?“ „Jah, see on tõsi“ — wastas waga mees küsitjale. „Ka olla sina lobiseja ja keelepeksja?“ — „Jah, õigus,“ — oli jällegi wastus. „Sina olla veel waleusuline?“ „Ei, waleusuline ma ei ole! Waleusuline on Jumalast kaugel; Jumalast lahutud olla ma ei taha“.

Dige usf, kui tõsine Jumala sõna peale põhjendub usf, avaldab ennast: 1) Jumala alla heitmisel, see on kui inimene oma mõistuse alandlikult jumaliku sõna ette alandab ja seda usuga vastu võtab. Seda alandust sünnitab järgmine mõte: Issand ise on nii ütelnud, mis võib siis sellele enam juure lisada! Issanda sõnades ei võikski ega puudust olla ja mis selles mitte küllalt selgesti üeldud ei ole, sellest ei suudagi meie täiesti aru saada. Usuõpetuse alla heitmine on täis auukartlikku ja sügavat usaldust Issanda sõnade vastu. Pühas kirjas on üeldud, et Püha Vaim Issast välja läheb ja õigeusuline inimene ei lisa sellele ilmaski juure — ja ka Põlast (filioque); on üeldud: „jooge temast kõik“ ja õigeusu kirikus antakse püha õhtu söömaiega mõlemil — leiwa ja viina näol — antakse Jhu ja Verb, võetakse armu lauale ka lapsi. 2) tõsine Jumala sõna alla heitmine avaldab ennast selles, et meie püha kirja seletamisel enese ega teiste mõistust ei usalda, vaid kiriku õpetust kõigest südamest usume ja ennast selle juhatusel alla anname. Nii peab siis õige usu õpetus apostlite ja kiriku Sade õpetust kinni, nagu seda esimesed kristlased teinud, ja hojab kõige maapealse õige kristliku Rõugutusega ühendust alale.

Dige usf ei ole ainult õige usu tunnistamine, vaid ka õiglane elamine. Dige usu eluõpetus on sagedaste teist viisi, kui teistes usuõpetustes. Diges usus on tundmata katoligi kiriku õpetus selle üle, et headel tegudel iseenesest väärtus on ja et häid tegusid enam võib teha, kui neid tegija õnneksaamiseks tarvis läheb; niisama tundmata on ka protestantide õpetus, et ainult usf õnneks teeb, millest välja on kasvanud elu juhtnõrk: ela kuidas sa tahad, aga usu — ja saad õnneks. Diges usus peavad usf ja armastus ühendatud olema ja see läbi häid tegusi sünnitama; vooluslik elu on aga kui kohus Jumala vastu, kohus, mida meie ilmaski küllalt täita ei jõua ja selle pärast peab ennast tõsine õigeusuline ikka kõlvatuks sulaseks ja püha õhtusöömaaja armu karika ette astudes tunnustab tema ennast esimeseks patuste seas.

Meie usus ei ole ainult tõsine usf ja õiglane elu, vaid ka õige ja Jumala suuruse kohane jumalateenistus. Seadke kõrvu õigeusu püha koda, jumalateenistus, usu kombel, palved ja pühad kujud katoligi ja protestandi kirikutega ja nende kombetega ja teie tunnistate kahtlemata, et tõde õige usu pool on, et siin on tõsine Jumala koda, kus õigel viisil Jumalat auustakse. Kelle meel ei saa hõrdaks, kelle süda ei saa liigutud, kes ei lange auukartuses põlvile Issanda ette, kui tema Jumala teenistuse ajal kaunisõõ õigeusu püha kodusse astub. Meil on jumalateenistusi, missuguseid teised usuõpetused ei tunne, ja mille

ajal mõrausfulisedgi tunnawad, et siin taewas ja maa üksteise lähedal on. Nii on ütle mata kaunis Suure Reede jumalateenistus; ingliteenistuse sarnane on Ülestõu smise dö teenistus ja selle kombed. Sär gmiste sõnadega räägib üks protestandi usuline meie kirikust ja jumalateenistusest. „Waadake õigeusu püha kodade peale, nende preestrite ja kombete peale; kuulake nende kiriku laulusi, mille siin taewalil ja heli armas on. Waadake, kui wagalt rahwas kirikus seisab ja püha sakramentide ajal ennast põlwili heidab! Suba kiriku uksele lähenedes, tuleb kui isäraline auukartus peale . . . Püham paik on waheseina läbi kirikust lahutud, mis kõigile altari pühadust meele tuletab, mille ette igauks kõlblik ei ole astuma. Seinadel on pühad kujud — see on filmapaistaw elu õpetus“. Waimus- tusega räägib seesama protestandi usu õpetaja (Bonnekamfer, kuuleht „Странникъ“ 1860 a. Septembri kuu raamat) meie jumalateenis- tusest: „Tõbus on Rooma Peetri kiriku tornist Lihawõtte püha ööl alla waadata; weel ilusam on Wenediku kaanalilt lootiku pealt Markus e kirikut waadelda; aga kõik see ei ole midagi, kui seda wene Ülestõu smise ööga võrrelda“.

Õige usk on meie waimuwõimude täieline ja kaunis kokkukõla, meie püiete, mõtete ja soowide ühendaja. See on kuldne elu tee kesk siht, kus kaunil kombel usk ja mõistus, kartus ja armastus, sõna kuulmine ja wabadus kokku sünniwad; mis õpetab walitsuse alla heitma ei mitte hirmu pärast, waid waba meele ja südame sunnil; mis aitab alanduse ja lootusega ära kanda iga häda ja katsumist, mida meile Jumalast kanda antud; milles tõsine auustamine ja sõnakuulmine Jumala mõitnud mehe Bari wastu ühendub on julgusega ka Barile kartmata tõtt rääkida, nagu meie püha mitropoliti Filippi elust teame. Tõsises õigeusulises riikis on mõimata suurde meeste piirita kõrkus ja woli, nii ka maha rusutud alamate lootuseta libe waesus.

Õige usk — on elu paleus, on täht, mis meile taewa wõlwilt alla hiilgab ja meie elu rada hällist hauani ja weel kauemgi walgustab. Õige usu waljud nõuudmised on meie eesmärk, mida täielt kätte saada peaaegu mõimata on. Alga Jumala armu wäe abil, kui ka mitte hoopis täieste ja ühte wiisi igal ajal, püiawad üksteisid inimesed ja rahwad neid nõuudmisi elus täita. Keda Jumal on usaldanud oma karja hoidma, nende kohus on tähele panna, kuidas selle poolest perekondlik ja seltskondlik elu paremuse poole edeneb.

Et õige usu paleus ütle mata kõrge on ja selle kiriku Taewase Karjase käes kõik wägi on, mis auusat ja jumalakartlikku elu elada awitab, siis ei ole õige usu õpetus üks wormilikult muutmata ja

eluta õpetus, nagu meie waenlased armastawad tõendada, waid ta muutub ja täieneb wahet pidamata ja wõtab enesesse aega mõõda wastu kõik mis kasulik ja kauni leiab olema. Ilma takistuste peale waatamata wiib Sumalik Tiirimees oma usklikku kogudust üle elu mere igawese taewa riigi poole. Sige usk on elu juht, mis hojab, et meie waimulik ilm ühetasa edeneb, et mõistus tundmustest üle ei käiks ja tundmused mõistust maha ei rüüts. Üheusulistel rahwastel mõiwad igal ühel omad eramaksud olla, mida neile Looja annud, aga selle läbi ei wõi nende wahel olud nii kaugele üks teisest lahku minna, nagu seda katoligi ja protestandi maades näha võib.

Sige usk on meie esiwanemate testament ja kallis pärandus, mida meie peame alale hoidma ja oma lastele edasi pärandama. See on meie kohus Sumala ja kiriku ees. Sigus õnneks saada ja õiget usku tunnistada on kõigil usklikudel, aga mõnel rahwal on iseäraline kutse osaks pandud ja nendele on selleks ise omadused antud. Nii-juuresd rahwad oliwad hebrealased, greeklased. Ka wene rahwal on iseäraline kutse. Nagu teada, wene rahwas astus kristliku koguduse hulka sel ajal, kui õige usk oma waenlaste üle võitu sai ja oma täiel ilul hiilgas ja kui lääne maad õigeusu kogudusest lahkuma hakkasid. Sellest ajast sai Wenemaa kui õige usu alale hoidjaks, et võib olla wiimati umbuslikkita lääne maid uuesti walgustada. „Kõik Wene maa elabgi ainult selleks, et Kristust teenida ja usmata rahwaste seas õiget usku alale hoida“ (nii kirjutas Dostojewski). Seda oma kutset usub wene rahwas kindlaste ja hojab oma püha õiget usku, kui filma tera. Kuuetekümnenndamal aastajal sai see uskumine iseäranis awalikuks munga Filosei kirjades kolme Rooma üle: Esimene Room sai Apollinariuse waleusu läbi hukka, teine Room (Konstantinopol) langes hagaränlaste võimu alla, kolmas Room (Moskwa) jäeb seisma ilma otsani, aga neljandat Rooma ei tõusegi . . . Sige usu läbi hakkas wene rahwale Kristuse õpetuse walgus paistma. Sige usk awitas wene rahvast üle elada ja ära kannatada tatarlaste ifet ja koduseid mässusi, awitas maid ja rahwaid oma alla heita; kui wene rahwas ei oleks oma usku armastanud ja teda kaitstud, siis ei oleks ka ammugi Wene riiki enam olemas olnud. Sige usk on Weneriigi wägewaks, kindlaks ja harituks teinud; on riigile terve ria jumalakartlikkita walitsejaid annud ja suure hulga püha õiglasi mehi talle eestseisjaks ja palwetajaks kaswatanud. Sige usk ühendab Bari, ülemaid ja alamaid üheks wägewaks wene rahwaks. Kui palju head õige usk Wene riigile saatanud, seda teab ajalugu.

Sige usk lagunes üle Wenemaa rahulisel teel. Selsamal teel leidis ta ka Baltimaal aset. Selles ongi suur õige usu tähendus

meie maa kohta, et ta mitte mõega tera abiga siia istunud ei ole, vaid teda tutvus ja lähenemine wene rahwaga siia kutsusid. Arwamata head toob õige usk iga rahwale, kellele Jumala tahtmine ta õlaks annab. Seda näeme wene rahwast. Seda näeme ka siin maal. Õige usu tulekuga tõusis siit maa rahwastele uue elu koit.

Keiser Nikolai I, kes rahwaste elu hoolega tähele pani, kuulis maha rüütud rahwa healt, mis õigeusu koguduse poole hüidis; tema tundis ära, et see heal mitte ainult ihuliku nälja hüid ei ole, vaid ka waimuliku nälja hädahüid on. Asja tõsist olekut tundma saades, tuli Keiser rõhutatud ja nõrkemud Balti rahwastele abiks. „Kes teab, võib olla, et etteaimamata Issanda tahtmine ongi nägemata käega seda kirikut (Luteruse kirikut) lagunema saata, ja siis ei jõua ükski wägi rahwast õigest usust tagasi hoida“ — nõnda kirjutas Keiser Nikolai I graf Ilwarowi aruande peale . . . Sellest ajast algas waimulik liginemine wene rahwa ja Balti rahwaste wahel, millest siit maal ainult head oodata on . . .

Õigus on, et õige usk Balti rahwastele ilmaliku wara poolest paremat ei toonud, vaid selle wastu said õigesse usku heitnud eestlased ja lätlased waranduslikku kahju ja palju häda ning wiletsust kanda. Aga usu ja õnne saamise asjus ei wõi ju ilmalik wara midagi tähendada. Õige pealt otstige Jumala riiki ja tema tõde, aga kõik muud saab peale selle. Õige usu wastuwõtmise läbi astusid siit maa rahwad õigeusu koguduse sülle, mis maapealne Taewa riik on. Nemad astusid risti koguduse isade ja õpetajatega ja nende läbi Apostlitega ja Kristuse enesega ühendusesse ja said pühitsetud kiriku walitsuse; nad lähenesid Taewase Jerusalemma poole selle läbi, et nüid palwelikult Taewa Kuninganna Jumala Oma, ja püha Jumala meelepäraliste inimeste poole hüida wõiwad; nad said usu läbi wene rahwaga sugulaseks ja Riia piiskopikonna awamise läbi sai Balti õigeusuline kogudus õige maapealsete koguduste täie õiguslikeks õeks. Baltimaa usu põllul on õige usu seemned head wilja kannud, armastust, kannatust, alandust ja märtri kannatusetegi julgust awaldanud.

Ole rõõmus ja pühitse rõõmu pidu Baltimaa õigeusu kogudus. 50-aastaselt jubileumil tuleta meele ja wõrdle, mis sa enne olid, kui õige usk siin alles koitma hakkas, ja milleks sa nüid oled kosunud. Oh, sind on nüid raske ära tunda. Sa oled suureks kaswanud, jõuudu wõtnud, targemaks, kaunimaks, ja kõrgemaks tõusnud. Olgu selle pärast kiidetud Issand meie Jumal, kes meid meie nägemata ja nähtawa waenlaste hammaste eest hoidnud ja nende wõrgutamise eest kaitsnud!

Olgu, kosugu ja kaswagu Balti rahwastes armastus ja truudus õige usu ja õigeusulise riigi wastu. Tõuusk siin iga pidi õige usu

õnnistuserikas mõju nähtawale. Sitsegu ja edenegu püha usu warjul ja jumalakartliku isewalitseja Keisri kaittsel ühine ja lahutamata Wenemaa, ja andku Jumal meie järestulijatele õnneks 100-aastasel Riia piiskopikonna jubileumil näha, et kõik Baltimaa rahwad usu ja elu poolest kõige suure wene rahwaga üks oleks!

Tere tulemast, kõik kallid wõerad, kes meie armulise ülemkarjase kutset olete rõõmuga tulnud meie rõõmu pidust osa wõtma.

Olgu ja jäegu meile kõikile pidu osalistele tänane pidu waimulikult äratuseks, trööstiks ja armsaks mälestuseks!

V.

Riia wene seltskonna terwituse kiri.

Pühitsetud Piiskop, armuline ülemkarjane!

Meile on aruldane õnn osaks saanud kõige Riia linna ja Liivi kubermangu õigenäpise wene seltskonna nimel neid mitne suguseid tundmisi ja mõtteid awaldada, mis meid sell tähtsal ja pidulikul Riia piiskopikonna wiiekümne aastasel jubileumil täidawad. Meie tunneme suurt rõõmu, et meie selle waimuliku pidu osaliseks oleme, mis õige usu kõikumata wäest ja wõimust selget tunnistust annab. Raste ja kurblik oli see aeg, mida õige usk Baltimaal juba üle on elanud.

Üllifõrge õige usu sisemine wäärtus on filma paistaw igatihele, kes kalliks mõistab pidada seda, mis hea, mis õige, mis taewalik on. Ja kuidas ei peaks mitte tundma õige usu õpetuse lihtsust ja ühes sellega tema kättesaamata täiust; kuidas ei peaks üle kõige kalliks pidama lunastawaid armu saladusi, kuidas ei peaks tundma koguduse püha ja täielikka õpetusi, mida Apostlitest saadid muutmata hoitakse! Alga enne kui siin maal wägewaks saada mitte ainult oma sisemise wäärtuse poolest, waid ka oma wälimise kaju, koguduse kaswamise ja firikute ja koolide armu poolest, pidi õige usk siin pikka wõitlust wõitlema, mis oma raskuse poolest wõimsa wastaliste wastu, wõib olla, ainus seesugune wõitlus Wene riigi ajaloos on, isearanis selle poolest, et siin wäike karjaste arw kõige rängema elutingimiste all ainult rahu, armastuse ja kõige suurema alandusega oma karja kaswatas.

Mitmesugust rasket wiletsust pidid Baltimaa waimulikud isad enne ära kannatama, kuni õige usk siin maad leidis ja kinnitunud sai. Sätame muistese aja puutumata, läheme ka kõigile tuttavatest ajaloolikudest sündmustest waikides mööda. Tunnistame ainult seda, et, taunistuste ja raskuste peale waatamata, õige usu õpetajatel on korda läinud pikkanisi, samm sammult, ainult maenitsewa rahu sõna abil, kristliku alanduse ja kiiduwäärt hoole läbi siin maal „Issanda wiinamäge“ istutada, harida ja alal hoida. Seeranis kolmekümnendimates selle aastasaja aastades hakkas õige usu karja hulk nii hästi Riias, kui ka maal kaswama ja siis palus Püha Sinod Kõigefõrgema luba Piiskwa piiskopikonnas Riia abipiiskopikonda awada. Seeranis tuleb seda tähele panna, et wõrausulistest wastuwõtmise juures ikka ettewaatlikult ja hoolega seda täideti, mida selleaegne ilmalik walitsus soowis ja nagu Riigi walitsus käs kis, et enne wastuwõtmist iga ühe kindlat tahtmist ja soowi läbikatsumi. Ainult neid wõeti õigesse usku wastu, kes selgeks wõisid teha, et nad ainult südame sunnil õiget usku wastuwõtta tahawad. Üksina need peasesid karja hulka, kes katkest läbi peasesid. Ja siiski kaswas karja arv ja nende usk sai ikka kindlamaks.

Piiskopikonna awamisest saadik muutus õigeusulistest seisuford pealt näha pisut paremaks. Ometigi aga, nagu kohalise ajaloo kirjutaja tunnistab, „õige usk — see noor wõsukene Balti rannal, mis oma sündimisel nii ränka piina kannatanud, pidi ka edespidi ainult raske wiletsuste ja kitskuste koorma all kaswama ja kosuma. Wõib arwata, missugust koormat Riia ülemkarjased, preestrid ja kõik õigeusulised ärakandma pidid, et mitte oma kõrget kutsset alandada“. See wiletsuse aeg on auuga üle elatud, nagu nüidne pidu tunnistab.

Saad wilja on kannud see waimulik walgustamise töö, mida wäsimata hoolsad ülemkarjased Trinarh, Silaret, Platon ja Arseni juhatanud. Kõrgeist pühitsetud Arseni wõis kümmekond aastat tagasi täie õigusega preestritele kirjutada: „Meie töötame nüid siin õige usu põllul õnnelikul ajal: ei kiustata meid, ei rõhuta meid siin enam; hirmuta ja kartuseta wõime nüid õige usu õpetust kuulutada. Sga üks Baltimaa õigeusuline hingekarjane wõib nüid rahulikult ja hirmuta omas laialdasest kihelkonnas Sumala sõna kuulutada ja missiooni tööd teha“....

Mööda läinud ajal on juba kõige sellega algus tehtud, mis õige usu kinnituseks ja kosumiseks ja wene rahwuse toetuseks siin maal kasulik ja hea on. Niisama mõnus oma järelduste poolest on ka meie nüidse auuwäärt ülemkarjase pühitsetud Agafangeli wäsimata tegewus, kes auuga oma eelkäijatest alustud püha tööd edasi teeb ja õigest Sumaliku tõe sõna õpetab. Selles on tal hoolega abiks kõik piiskopikonna waimulik seisus.

Waimu filmaga selle raske ja okalise tee peale tagasi waates, mida Riia piiskopikonna piiskopid ja hingekarjased juba ära käinud, teie waewarikast tegemust meele tuletades, oh Sumalast walgustud ja kiiduwäärt ülemkarjased ja auustatud isad, ei leia meie küllalt kohaseid ja wägewaid sõnu, et teid ja teie eelkäijaid, Ülem-piiskopisi, Piiskopisi, altari- ja kiriku-teendrid nii kiita ja tänada, kui kohus ja õigus on. Wõtke wastu, kui nõrka tänu andi, meie kõige suuremat imestamist selle waimuliku wõimu, wäsimata jõuu ja wõitmata kindluse üle ja selle tõsi e wangeliumliku alanduse, tasanduse ja kurja unustamise wõimu üle, mis õige usu esimestel koidu päiwil siin maal awalikuks saanud ja mida nüüd weel oma filmadega näeme. Usin ja pühalik Sumala teenistus, isalik maenitus ja õpetus, hoolekandmine kirikute ja koolide eest ja tuhanded muud mured oma õigeusulise karja eest on ka kogudust kihutanud, kinnitanud ja elustanud oma kohut Kiriku, Reisri ja Isamaa wastu täitma.

Siia saadetud keisri teendritele kodanlikus ehk sõjawäe teenistuses on kirik abiks olnud oma rahwuse ja keele kaitsmises ja alal hoidmises. Ta on Wenelasi awitanud wenelasteks jäema; ta on kõigile eeskujuks olnud, kuidas alandlikult ja rahulikult kannatama peab, et iga häda üle elada, laiale pillatud jõuudu kofku koguda ja templide warju alla emast ühendada. Seal, nendes püha kodades, kuuleme meie wäikest põlwest kalliks saanud palwe laulusi ja näeme ülikauhist Sumala teenistuse ilu. Meie püha koda, see on wenelasele kodu maja, kõige armsam kodu, kus kõik wäikesed ja suured ühe wäärilised on, kust kõik ühesugust rõõmu ja tröösti leiawad. Siin on meie wägi, siin on meie elusaatus wõti, meie kõige kallima päranduste hojupaik ja meie wõimu hallikas. Palju, wäga palju on õigeusu kirik siinse maanurga ühinemiseks Suure Wenemaaga teinud. Kiriku isad on wene seltskonna ühises isamaalises tegewuses ikka esimeses reas seisnud. Meie terwitame ja täname Leid ja Leiega ühes ka kõiki neid alandlike linnade ja maa hingekarjaseid, keda siin tänasel pidul ei ole, kes ühes Leiega on möödäläinud raske aja rõhumisi ära kannud. Ühelhealel auustame meie waewarikast Baltimaa õigeusu waimuliku seisuse tegemust kiriku ülematest kuni alama kiriku teendrini, ehk küll seda wahe pidamata tööd ja waewa küllalt kiita ei suuda, mida meie waimulik seisus meie keskel igal päewal ja igal tunnil näeb.

Lõpuks awaldame oma tulisemat ja südamlikumat soowi, et õige usk — see meie riigilise, seltskondlise ja koduse elu, õnne ja rahu alus, ikka õitseks ja edeneks, nii sama soowime kõike head Riia õige usu koguduse juhatajatele ja õpetajatele, endistele ja nüidsetele, siin olejatele ja siin puuduwatele piiskopidele, kõige altari ja kiriku teend-

ritele. Paistku igal pool õige usk — see Wenemaa ja kõige Slawlaste tugi, kindlus, ühendaw wõim, auu ja uhkus, ja saagu Ennis-tegija sõna järele üks kari ja üks karjane. Pühitsetud Piiskop ja auustatud isad ja hingekarjased! Veel kord kummardame, kiidame ja täname Teid kiriku laulu sõnadega selle eest, et auusat waewa olete näinud ja õige usu kallist warandust termelt ja puhtalt alles hoidnud, ja palume Teie pühased eestpalweid, mõistlikku juhatust ja armu tröösti hädas ja wiletsuses.

VI.

Riia õigeusuliste eestlaste terwituse kiri.

Pühitsetud piiskop, armuline isa ja ülemhingekarjane!

Kolmeteistkümnendamal aastasajal lahutas wälimine wõim meie esiwanemaid wemalikust wene rahvast ja selle läbi lõppis kauaks ajaks hommikumaa ristiusu laiale laotamine meie maal. Ometigi ei kustunud igatsimine heade naabrite järele ja mälestus „wanast, kindlast ja kõwast wene usust“ jäi rahwa hinge põhja alale, kuni wiimati lõppewa aastasaja neljakümnendate aastate sees usu igatsus elawalt ilmuma hakkas ja eestlased tuhandete kaupa pühast õigest usust tõde otsima ja ennast õige usu risti warju alla heitma hakkasiwad. Üks teise järele tärkasiwad ja tärkawad weelgi õigeusulised eesti kogudused nägusate templide ja rahwa koolidega. Süda rõõmustab selle peale mõeldes, et ainult Siimi kubermangus juba õigeusulisi eestlasi ligi 120,000 hinge on. Ülepea on meie piiskopikonna karja hulgas kõige rohkem eestlasi, kellel nüüd wõimalik on ühest südamest suure wene rahwa perekonnaga Issanda nime kiita ja oma järeltulewat noort sugu pühas õiges usus ja truuduses suure isamaa wastu kaswatada.

Alga palju õigeusulisi eestlasi peawad kitsuse ja puuduse sumnil kodu küladest lahuma ja kodust kaugel peatoidust otsima; palju rändab neid ammuft ajast saadik rikkase Riia linna, kus mitmed neist wõeraste uskude ja usu seltside mõju alla langema kippusiwad, sest et neil oma templit, ega emakeelelist Sumala teenistust ei olnud. Alga meie ülem hingekarjaste hoole ja mure läbi lõppesiwad ka Riia õigeusuliste eestlaste usu elu puudused: 1886 aastal sai endine Petri-Pauli peakirik eesti koguduse kirikuks, mille karja arm siis waewalt mõni sada oli, nüüd aga juba üle tuhande on. Ühes sellega asutati ka eestlastele kihelkonna kool, kuhu praegu waewalt kõik mahtuda wõiwad, kes õppida tahawad. Praegu on kõige wanem Riia õigeusu Petri-

Pauli kirik ühenduse ja kogumise paigaks kõigile meile eestlastele, kes mitmelt poolt siia on rändanud; ta maigistab meie igatsust kodumaa järele, hojab meid mitme miljonise õigeusulise karjaga ühenduses ja kutsub selle karja hulka ka muu-usulisi, keda 13 koguduse kestuse aastal juba 240 hinge meie kirikus õigesse usku vastu on võetud.

Braegusel pidulikul pilgul, kus meie piiskopikonna 50-aastast jubileumi pidustame, tunneme meie, Riia õigeusulised eestlased ennast sunnitud olema ja arvame enese pühamaks kohuseks täna sel päeval Teie ees, Pühitsetud Piiskop, avalikult tunnistada, et meie kõige endiste ülemhinge karjaste vastu südamlikku ja lapselikku tänu ja lugupidamist tunneme kõige nende hoole ja waewa eest, mis meile suurt head ja kasu on toonud; meie terwitame ka Teid, Pühitsetud Piiskop, täna sel pidupäeval ja avaldame Teile auupakklikult oma sügavamat tänu ja lugupidamist kõige selle isaliku hoole ja waewa eest, mida meie heaks näinud olete ja näete.

Et meie hulgas kõige eesti õigeusuliste koguduste liikmeid on, siis on meil põhjust tunnistada, et kõik meie õigeusulised omaksed ja suguvennad, kes igal pool Gestimaal asuvad, täieste selle poolest ühes meeles ja mõttes on, mida meie siin avaldanud oleme ja et nemad niisama, kui meiegi, Teid, Pühitsetud Piiskoppi, oma hoole- kandjaks ja palwetajaks peavad ja Teid kui tõsist isa ja ülemhinge- karjast auustavad.

VII.

Riia õigeusuliste lätlaste terwituse kiri.

Pühitsetud Riia ja Mitavi piiskop Agafangel! Täna sel pidu-
likul Riia piiskopikonna 50-aastase jubileumi päeval peab Riia Laewaminemise kiriku läti õigeusu kihelkond, see esimene võsu siitmaa rahva õigeusulises koguduses, oma pühaks kohuseks oma südamlikku terwituse healt tänase siia ilmunud suure terwitajate kooriga ühes tõsta.

Poolestaja aastalisk Riia piiskopikonna elukaiki võib püha Apostli Pauluse pitka teereisidega kõrwuti seada. See rahwaste Apostel kannatas kõige suuremat hädadohtu mere laenatel, nägi lõpmata palju waewa risti usku paganate seas kuulutades, aga selle eest oli tema töö wili ka ütlemata rikas. Ka Riia piiskopikonna wiiekümne aastaline rändamine elumerel on sagedaste täis raskust, hädadohtlik ja waewarikas olnud, aga selle eest on tema risti usu wälja laotamise töö lätlaste ja eestlaste keskel Issandast rikkalikult õnnistatud: üle terve Baltimaa on nüüd õigeusu kihelkonnad kirikude ja koolidega. Riia Laewaminemise

kiriku kihelkond, mis esimene siitma rahwa kihelkond oli, pidi ka esimeseks neid kiisatusti ja hädasi kannatama, mida saatus uue kogudusele usu kinnitamiseks kanda andis, aga ka esimene oli tema, kui piiskopikonna walitsuse lähedam kihelkond, Issanda armust saadetud rõõmu sõnumeid kuulmas ja sellest rõõmust osa wõtmas. Ühes õnnesoowidega awaldab meie kihelkond piiskopikonna walitsusele kõige sügawamat tänu kõige waewa ja hoolet eest, mis koguduse noorde uuest juurde tulnud tallekeste eest kantud, ja soowib, et Kõigearmulisem Issand ka edespäi meie kogudusele palju wäge annaks kõiki seda korda saata, mis õigeuslilisele karjale kasuks, rõõmuks ja trööstiks oleks.

VIII.

Riia waimuliku seminari terwituse kiri.

Ühitisetud Piiskop, armuline ülemkarjane! Wööda on 50 aastat sest ajast, kui Baltimaa õigeuslilised, Pihkwa piiskopikonnast lahkudes, iseseiswa Riia piiskopikonna koguduseks said. Ka Riia waimulik seminar, mis peaaegu nii sama wana on, kui meie piiskopikond ja mis kõige selle aja truuste koguduse kasuks töötanud, on oma walitud saadikute näol siia tulnud, et sind, meie isa ja walitsejat, südame põhjast terwitada sel tähtsal pidupaewal.

Õige usk on enam kui 50 aastat Baltimaal tuntud, aga see ilus usutaimene oli nõrgake, armu poolest weikene, wõerausliliste raske mõju all, ja oma isaliku hoolitsejate piiskopide silma alt kaugel. Aga waata, wiiekümne aasta jooksul on see kauniks Issanda wiinamäeks kaswanud. Suba on Riia piiskopikonnas 272,219 hinge õigeuslilist kogudust, 196 kihelkonda, 241 kirikut ja palwemaja, 655 altari ja kiriku teendrid, 488 kihelkonna ja abikooli 18,090 õpilasega; on waimulik seminar ja waimulik kool, kus 335 noortmeeft ennaft hinge karjasteks ja õpetajateks walmistawad; on 4 flooftrit; on 10 wennaste seltsi õige usu edendamiseks, kinnitamiseks ja rahwa waimu walgustamise tööks, ja on weel palju muid selle farnaseid asutusi ja seltsi . . . Õnnistud olgu Sumal, kes selle wiinamäe finepi iwakesest on üles kaswatanud! Mitte korrage ei ole see kõik walmunud ja siindinud, waid suurde takistustega ja ränga waewaga wõideldes. Ei jõua meie siin kõiki wiiekümne aasta juhtumisi meele tuletada. Jätame siin rääkimata, kuidas Trinarh siit ootamata lahkus; kuidas Silaret I õhkamisega pisaraid walas; kuidas ettewaatlik ja osaw Platon targu asju ajas; kuidas kindlameeleline Silaret II häkitselt

surma sülle langes; kuidas lahke ja armuline Donat peale 16 tuhande uusti tallekese kogudusega ühendas ja kuidas wäsimata tööline Arseni meilt hiljuti weel lahkus. Kõik need ja palju teisi nimetatamata töölisi on Baltirannal waewahigi walanud selle Sumaliku hoone ehitamise ja kinnitamise kallal, mida õigeusu koguduseks nimetaks. Aga mitte neile, waid teile, auulik isa, on Issand õnneks annud tänasel päewal püha Sumaliku kiriku auu ja hiilgust näha. Ole siis rõõmus ja õnnelik meie tänasel pidu päewal! Muu kiitus Sumalale, Kristusele ja Püha Waimule, kes kõik seda oma armuwäel on sündida lasknud! Olgu kiidetud suured Barid: Keiser Nikolai Pawlowitsh, kes Riia piiskopikonnale aluse pani; Aleksander Nikolajewitsh, kes seda korrale seadis; unustamata Aleksander Aleksandrowitsh, kes (nagu Keiser ise ütelnud) alati õige usu eest siin maal hoolitsenud, seda armastanud ja kaitsnud, ja meie nüidne walitseja Keiser Nikolai Aleksandrowitsh, see wägew õige usu tugi! Kiidetud olgu kõige wenemaa sinod ja kõik hingekarjased, kes koguduse heaks waewa näinud ja weel näewad! Muu ja kiitus ka sulle, meie unustamata piiskopide wääriline järeletulija, meie ülem walitseja ja juhataja!

Aga kõik Baltimaa kiriku edendajaid, hoolekandjaid, waewanägijaid tänades ja kiites, tuletab ka Riia waimulik seminar tänasel pidu rõõmul oma möödaläinud tegewust meelde. Temal on kohuseks pandud õigeusu kogudustele hingekarjaseid, õpetajaid ja kiriku teendreid walmistada. Selle ülesande kallal on ta wiiekümne aasta jooksul wäsimata töötanud oma püha ja rasket kohust ikka filmas pidades. Ikka on ta oma kaswandikudele kinnitanud ja teeb seda ka nüidgi, et tõsine usk Sumala sisse ja elamine usu järele see on, mida risti inimesele ainult waja on; et Greeka-Wene õigeusu koguduses see õige usk täielises puhtuses on alale hoitud, nagu see Apostlite ajal oli; et selles uskus ammuft ajast saadik wene rahwa süda on kinnitust leidnud ja et seda usku oma siitmaa kaaskodanikudele kuulutades, soowib Wene kogudus neile ainult sedasama waimuliku warandust, mida ta ise selles uskus on leidnud, see on: tõde, rõõmu ja hinge- rahu. Seminar on õpetanud ja õpetab oma kaswandikudele, et õige- usu kirik on Wenerahwa tõsine ema: see kirik on teda ajalooliku elule sünnitanud, walgustanud, harinud ja kaswatanud, on temale kõige parema woorusliku kuu annud, on tema lihase ja weresse kaswanud ja on ammuft ajast saadik tema woorusliku elu paleuslik täiuse mõõt, ja ühes sellega ka osalt tema riigilise ja politika elu alus. Ja igale poole kannab wene rahwas seda kirikut enesega ühes, kui kõige suuremat püha asja, kui Issanda seaduse laegast, kui oma wõidu lippu, ja loodab tema peale, ja usub kindlaste, et see tema

wõitmata warjupaik ja kaitsja on. Kõigel ajaloolisel wene rahwa elual on õigeusu kirik ifka tema eel käinud ja igal pool ainult rahu ja armastuse lipu all; midagi ei ole see kirik ial omast käest ära annud (sest tal midagi ei ole, mida ära anda wõiks), aga ilmaški ei ole ta kedagi rõhunud; oma kasuta on ta ifka töötanud ja kõigile ainult head teinud; tema on kuningaid ja kuningriiki kinnitanud ja ühes sellega nende eest palwetanud ja ainult oma uude järekkäijate heaks palunud, et nad wäikest ja rahulikkude elu wõiks elada. Selle kõrge eesmärgi poole püüdes on Riia waimulik seminar ifka piiskopikonna elust käekäigust elawalt osa wõtnud, selle rõõmu rõõmu tunnud, ja kurbdusest walu kannud, ja alati püüdnud oma hoolt ja waewa kiriku kasuks ohwerdada, kus seda tarwis oli. Seminar on kirikuteenistuse raamatud Slawi keelest kohaliste rahwaste — Gesticlaste ja Lätlaste keelde ümber pannud; on piiskopikonna healekandjat „Riia Piiskopikonna Sõnumed“ (Рижск. Епарх. Вѣдомости) toimetanud ja wälja annud; on kohalise koguduse ajalugu kirja pannud; on rahwa õpetuseks raamatuid wälja annud; on õpetlikka ja misiooni kõneõhtaid pidanud; on kooliõpetajate kursustele peawarju pakkunud; on mitmesuguste feltside tegewusest kiriku kasuks osa wõtnud ja on felti asutanud abiandmiseks kohaliste waimuliku koolide õpilastele, ja wiimaks weel, on sagedaste piiskopikonna walituse mitme suguseid käsusi ja nõuandmisi kiriku kasuks täitnud. Arwates, et ka meie waewa ja püüdmine mitte ilma kasuta ei ole jäenud Baltimaa õigeusu koguduse elus, ei suuda ka meie nüüd oma waimuliku rõõmu tagasi hoida. Riidetud olgu Issand Jumal, kes meid on wäärt arwanud ka pisutki õigeusu kiriku kasuks waewa näha. Sina aga, kelle juhatus alla siin õigeusu kogudus on usutud, sina meie walitseja ja isa, ole rõõmus ühes meiega sellel pidulikul päewal. Ole rõõmus ja waata rõõmuga meie peale ja õnnista meid, et meie Jumala armu abiga wõikime weel enam oma kiriku, oma usu, oma õiget usku Reisri ja oma isamaa kasuks korda saata. Sest meie ainus soow on: ulatagu kõige selle maa nurkadesse püha õige usk, ja ühes ilmaliku heakorra ja haridusega hiilgagu siin taewaliku iluga Jumala Riik, see on meie Issanda Jesuse Kristuse Kogudus.

Meie ei awalda lootust, et see aeg juba ligi oleks, sest weel ei ole meie kogudus siin Kristuse täielise ja mõõduni kaswanud, sest weel on siin maal väga suur hulk lambaid, mis õigeusulise karja omad ei ole: aga tänase pidu hiilguses tahaksime meie weel suurema tulewa pidu koitu näha, sest meie usume kindlaste Issanda sõnu: „Ära kardada mitte, sina pisikene karjake, sest teie Isa heameel on teile kuningriiki anda“ (Luka Ev. XII, 32).

IX.

Jubileumi pidu laul.

Вѣсѣл: Колѣна, россы, преклоните!

Oh, tõsta täna kiidu laulu
 Sa Looja poole, Baltimaa!
 Kes saatnud sulle ine andi
 Ja ehtinud sind auuga!
 Sa oled leidnud seda krooni,
 Mis Kristus ise walmistand:
 Nüüd õigeusu koguduses
 Sa õitjed risti warju all.
 Oh, Jumal! uue wiinamäele
 Nüüd pööra oma armu film,
 Ja oma armu warju alla
 Sa võta meie maa ja ilm.
 Su mööda jõudnud waew ja häda,
 Ja lõppenud on wiletus:
 Nüüd õigel usul waba rada,
 Täis tänu Gesti, Läti hing.
 Nüüd meie armsal kodu rajal
 Su ammu hiilgab õige usk,
 Ja püha usu armu najal
 Raob kurvastus ja meele tust.

Oh, Jumal! uue wiinamäele
 Nüüd pööra oma armu film,
 Ja oma armu warju alla
 Sa võta meie maa ja ilm!
 Nüüd Lunastajal tänu, auu ja kiitus!
 Ja auu ja rahu kirikul!
 Ta itka olgu auus ja kuulus,
 Ja kaswagu ta karja hulk!
 Ta altaritelt Taewa poole
 Las tõusta palwed palawad,
 Ja õiget usku teisritega
 Las rahwad ühte sulawad!
 Oh, Jumal! uue wiinamäele
 Nüüd pööra oma armu film,
 Ja oma armu warju alla
 Sa võta meie maa ja ilm!
 Oh, Jumal! neid ja auuga kata,
 Kes usu kasjaks waewa näind,
 Ja meie mälestusse jäta,
 Mis nende usu wägi teind.

X.

Õige usk on meie elu kallim warandus.

Äesolewal 1900 aastal 1. Julil sai wiiskümmend aastat seft ajast täis, kui Õige usk Baltimaal liikumata kindla aluse leidis; sai täis 50 aastat seft ajast, kui siitmaa tõsine Kristuse kari endale iseseiswa ülemkarjase ja juhataja sai. Sellest ajast saadik on Baltimaa õigeusulist kogudust kõige maailma õigeusulist koguduste täieõiguslikeks deks ja iseseiswaks piiskopikonnaks arwatud ja peetud.

Et õige usu suurest tähtsusest ja mõjust Baltimaa kohta täiesti aru saada, selleks peab teadma: 1) milles on õige usu tõsine wäärtus ja 2) kuidas õige usk siia maale tuli ja siin maad leidis.

I.

Õige usu wäärtus on selles, et ainult tema selle eesmärgile wiib, mida Taewane Looja kõigile inimestele ette seadnud.

Milles on aga see kõrge inimese elu eesmärk? Kõige esiteks selles, et Jumala kuu ja sarnaduse järele loodud inimene oma Loojat tunneme ja Teda auustaks. Apostel Paulus rääkis Athenlastele:

„Sumal on teinud ühest werest kõik inimese soo et nemad Issandat pidid otsima sest Tema sees elame, liigume ja oleme meie“ (Apostl. L. XVII, 26—28). Korintuse rahwale kirjutas seesama Apostel: „auustage Sumalat omas ihus ja omas waimus, mis Sumala päralt on.“ (1. Kor. r. VI, 20). Aga nii hästi kui Sumala tundmine, nii ka Sumala auustamine peab awalikuks saama mitte ainult sõnades ja mõtetes, waid elus ja tegudes (Matt. Ew. V, 16). Juba Wana Seaduse ajal käskis Sumal oma rahwale: „teie peate pühad olema, sest püha olen mina, Jehowa, teie Sumal“ (3 Moos. r. XI, 44, XIX, 2). Maapeale ilmunud Ennistegija maenitses oma järelkäijaid: „Nõnda paistku teie walgus inimeste ees, et nemad teie häid tegusid näewad, ja auustawad teie Issa, kes taewas on“ (Matt. Ew. V, 16). Aga et inimene teiste endasarnaste seas peab elama, siis peab tema ka teistes inimestes Sumala kaju auustama ja neid kui wendi ja õdegi Sumala sees armastama. Armasta oma ligimest, kui ise emast, õpetas Ennistegija oma järelkäijaid. Püha Apostel Joannes kirjutab: „kui keegi ütleb: ma armastan Sumalat, ja wihkab oma wenda, see on walelik; sest, kes ei armasta oma wenda, keda ta näeb, kuidas see võib Sumalat armastada, keda tema mitte ei näe? (1 Joann. r. IV, 20). Nii on siis inimese elu kõrge eesmärk selles, et inimesed Sumalat tunneks ja auustaks ja wemaliku armutegude läbi üheks ainumaks perekonnaks ühineks, mille kindlus ja side mitte ainult weres ei oleks, waid ka wastastikuses pühas armastuses.

Inimesed on aga sellest eesmärgist kõrwale kaldunud ja oma elamist omal wiisil ära seadnud. Nad hakkasiwad otsima enda kasu, aga mitte Sumalat; igaüks hakkas iseennast armastama, aga mitte teisi: igaüks seadis ennast Sumala asemele, et siis seda ebajumalat ise teenida ja teisi teenima sundida. Selle läbi tuli maailma sisse lahusus ja inimeste wiha-waen üksteise wastu. Ühedest esiwanematest sündinud inimesed lahkusiwad igaüks ise teele, nende wahel tõusis waenlus, nad hakkasiwad üksteist hukkama ja ei tahtnud Sumalast teada. Oma lõpmata armastuse ja halastuse sunnil püüdis pikkameeleline Sumal pikkade aastasadade jooksul inimese sugu parandada, õpetada ja heale teele juhutada. Inimesed ei pannud aga Sumaliku juhatusi tähele. Wiimati saatis Sumal maailma sisse oma Sumaliku ja Minusündinud Poja, et tema inimesi parandaks, neid wastastiku armastuse wälk üheks perekonnaks ühendaks ja neid tõlise Sumala tundmisele saadaks, ühe sõnaga, et maa peal tõsist elu jälle üles seada. Inimeseks saanud Sumala Poeg püüdis oma elu, tegude ja õpetuse läbi seda uut elu ilmas üles seada, et „kõik üks oleks“, et kõik ainust, tõsist Sumalat tundma saaksid ja üksteist armastama hakkaksid. Ja Tema on sellele

eesmärgile jõuudnud, sest inimese sugu hakkas üheks koguduseks ühinema, mille kindlamaks sidemeks on üks meel, armastus ja püüdmine Jumala meele pärast olla. Niisuguseks koguduseks sai õigeusuline Kristuse kogudus. Sgaüks õigeusu koguduse liige on ka õnneks tegema Kristuse koguduse liige, kes Jumala meelepärast elu elab, Jumala tahtmist täidab, mis selles on, et kõik inimesed üks armastaw ja Jumala kartlik perekond oleks. Mitte kõigil rahwastel ei olnud õnneks tõise Kristuse perekonna liikmeks saada, waid ainult mõned, keda nende alanduse ja kannatuse eest Jumala arm selleks ära walis. Esimestel ristiusu aastasadadel oli niisuguseid walituid rahwaid palju üle maailma, aga wiimati ei olnud läänepoolsete maade rahwad wäärt sellesse kogudusesse jääda ja nemad lahkusiwad tõisest Kristuse karjust ära. Nende seas jahtus igatsus Jumala poole, wähenes ka wastastikune wennalik armastus. Läänemaade ristiusuliste juhatajad ei mõistnud otsekohe-
list ühendust Kristusega kalliks pidada ja seadsiwad tema asemele maa-
pealse wahemehe ja asemiku (paawsti); ei hoolinud nad enam wenna-
likust elust, kus kõik üheõiguslised on, aga wägewad hakkasiwad nõrge-
maid oma alla rõhuma; ei pidanud nad enam kalliks iga Kristuse sõna
ja õpetust, waid hakkasiwad Kristuse õpetuse asemel oma õpetust wälja
mõtlemata ja kuulutama. Nii wiisi sündis katoligi usk ja katoligi kogudus.
Tõearmastajad katoligi koguduse liikmed on ifka oma effitusi tunnud ja
oma lahkumise tõisest Kristuse kogudusest aru saanud. Kuuteistküün-
nendamal aastasajal läks asi nii kaugele, et mitmed katoligi usu effi-
tused kõrwale heideti: paawst heideti kõrwale ja tunistati, et ainus
ülem Kristus on; orjalik karja karjaste meelewilla allapanek heideti
ära, aga et ainult sõnawõtlis olla Kristuse wastu, selle Kristuse
wastu, kes omal ajal maailmas elanud ja tõisist eluõpetust kuulutanud,
nii kaugele ei jõuutud, seda mõtet ei saadud kätte, sest et paranduste
püüdjate ühenduse side tõise Kristuse kogudusega enne juba hoopis katkenud
oli; ei leidunud nende seas juhatajat, kes neid oleks wõinud uuest ühen-
duse teele wiia. Nad jätsiwad igaühe enese hooliks nii uskuda, kuidas
tahab, nii lunastuse teed otsida, kuidas keegi ise mõistab: Jumalast antud
õndsaks saamise abinõuud, sakramendid ja koguduse walituse kord heideti
kõrwale ehk muudeti osalt teiseks. Nii sai oma alguse protestandi usk.

Mitte nii ei läinud asi hommikumaa ristirahwa juures. Sgatsus
Jumala poole, ja püiid ühel meelel kristlikku elu elada oli nii suur,
et paremad ja wõimsamad mehed ainult selle peale mõtlesid, kuidas
Jumalale läheneda, kuidas kindlamalt Kristuse ümber üheks wennali-
kuks perekonnaks liituda.

Nii kui Apostlite läbi saadud Kristuse armuandi, nii ka iga sõna,
õpetuse, talituse ja kombe, mida Kristus pühitsenud ja tema Apostlid

oma eluga kinnitanud, hoidsid nemad alale ja jätsid põlv põlwele päranduseks; nii jäi nende juures katkestamata see ühenduse lõng, mis neid köiti ammupest ajast Issanda Jeesuse Kristusega ühendas. Nemad hoidsid enda keskel alal tõlise kristlikku elu eeskujut, mis täis armastust, andeksandmist ja wennastust on. Muidugi teada, et mitte kõik õigeuslised kristlased tõsist kristlikku elu ei elanud ja ei ela — aga see on nende eneste süü — iga üksiku õigeuslise ristiniimese süü, ehk patt. Sga õigeusuline kristlane leiab omast kogudusest kõik abinõud, et tõsisel kristlikul viisil elada; kui tema aga neid mitte ei tarwita ja niiviisi ei ole, siis teeb tema pattu, mille üle tema Jumala ees wastust peab andma.

Aga õigeusu õpetus, mida üksik ristiusuline hoolituse pärast ei täida, jääb selle juures ometigi ütlemata kalliks elu waranduseks. Kui warandus warju alla pandud (näituseks mulda maetud), siis ei kaota see weel oma väärtust. Aga see, kes seda on kõrwale matnud, saab ükskord Sgawese Kohtumõistja hirmu healt kuulda: wõtte seda salalikku orja ja wiskage teda igawese pimeduse sisse.

Sommikumaalt, greeklaste käest on wenerahwas õiget usku wastu wõtnud ja seda Balti ranna rahwastele — eestlastele ja lätlastele edasi annud.

II.

Juba väga ammuksel muißtsel ajal asustiwad Balti ranna päris rahwad, eestlased ja lätlased siin maal weikeste ükssteisest lahutud suguharude kaupa.

Sga üksik suguharu hoolitses ainult enda eest ja elas oma tahtmist mööda. Rõõmu ja rahuwaene oli selleaegne elu. Waesus, tülid ja taplused lähema naabrite wahel ja kaugete naabrite ootamata sõjakäigid ja rõõwireisid ei annud Balti ranna rahwastele rahu. Kusagilt ei olnud neil tröösti ja kergitust oodata. Kõige paremat ja kotsutamamat tröösti wõib ainult usk anda. Aga selleaegne Baltirahwaste pagana usk wõis tröösti asemel ainult hingemuret saata. Ebaußlik kartus ebajumalate ees sundis rahwast neile kõige kallimaid ohwrisid tooma, ka inimesi. Eluta ebajumalate auuks walati inimese werd, toodi inimesi ohwriks. Ainult hirmu ja ahastust saatis rahwale nende pagana usk.

Aga waata „neile kes istusid pimeduse ja surma warjus“, hakkas elustaw ja rõõmustaw tõlise õige ristiusu walgus paistma.

Baltirahwaste naabrid, wenelased, käiswad neist jõuu poolest üle, sundisid neid oma alla ja nõudsid nende käest maksu. Mitte suur ega raske ei olnud see maks. „Rehwapoolne oli see maks, mida meie esiwanemad wenelastele maksiwad: niine koor ja sauna mihad“, ütleb üks ajaloo uurija. Aga selle wäse maksu asemel tõiwad juba sel ajal wenelased enesega kõige kallima elu waranduse õige usu ühes,

selle usu, mis wenelast ennast lahutuse ja tülide eest hoidis, mis neid ühemeeliseks, kannatlikuks ja võimurikkaks rahwaks tegi. Sel ajal ei suutnud veel Baltirahwad õige usu väärtust ära tunda. Wilunud kombesundisid neid pagana usust kinnipidama; ka omalt poolt wenelased ei sundinud neid oma usku heitma, ei kiidelnud oma usuga.

Kui ju sel ajal mõned Baltirannalased õiget usku wastu võtsid, siis olid need aruldased õnnelised, kes selle usu tõsist väärtust ja pühalikku mõju wenelaste kohta ära tundsid.

Sumal oli heaks arvanud pikalisel ja raschel teel Baltimaa rahwaid õige usu wastuvõtmisele ette walmistada, see tee oli selles, et nemad pika äranägemise ja järelnõutlemise läbi tundmisele pidid tulema, et muud ristiusu tunnistused tõsiel eesmärgi kohased ei ole. Sumal saatis neid kõige enne katoligi usuliste võimu alla. Katoliklased tarwitasid oma võitu harinenud kombel. Kolmeteistkümnendamal aastasajal hakkasid nad suure rutuga ja wägiwalla abil Baltirahwaste pagana usku häwitama ja neile risti usku peale sundima. Et nemad pagana usu asemel risti usule maad walmistasid, seda wõis heaks kiita, aga see ei olnud mitte hea, et nad puudulikku ristiusku kuulutasid ja seda wõeritti wiisil toimetasid. Tõsiel risti usk ei ole midagi muud, kui wennalik ühisus ehk kogudus Kristuse sees, niisugune ühisus, mille osalised kõigest hingest Kristuse poole püüdwad, üksteist wennalikult armastawad ja üks ennast teisest suuremaks ei pea. Katoliklased kaswatasid aga niisugust ristiusu kogudust, mille liikmed ennast pidid Rooma piiskopi (paawsti) orjadeks alandama ja temast saadetud waimulikku meeste võimu alla ilma wasturääkimata heitma. Kõige wähem mõtlesid katoliklased Kristuse peale, kelle nimel nad Baltinaal ristiusku laiale laotasid, kõige wähemat ei hoolinud nad Baltimaa rahwastest, keda nemad Kristuse armu õpetuse nimel ühendama pidid. Mõistagi, et Balti ranna paganad niisugusest ristiusust midagi teada ei tahtnud ja sellepärast katoliklastele kõigest wäest wastu panid. Palju sai siis werd walatud, palju warandust tuhaks põletud.

Kui katoliklaste orja ikke langes, siis pani Sumalik saatus Balti ranna rahwaid uue katsumise alla: nemad langesid protestantide, luteruse usuliste walituse alla.

Kuuteistkümnendamal aastasajal (1521 aastast) hakati Baltimaalt katoligi usku ära häwitama. Luteruse usulised ei kartnud jõuu ega wara kulu, et aga wähemaidki katoligi usu jälgi maalt sootumaks ära kaotada. Rahwas ei olnud selle wastu, waid ennemini awitas veel kaasagi. Ei olnud tal kahju wäewõimul peale sunnitud usust, mis rahwa elu mitte ei fergitanud, waid orjuse enesega ühes tõi. Aga ka Luteruse usk ei toonud Baltirahwaid tõsiel Kristuse koguduse hulka,

ei ühendanud neid üheks wennalikuks perekonnaks, ei saanud neile waimulikku tröösti. Oma kasu tagaajades, lahutasid Luteruse usu wõimu mehed Baltirahwaid üks teisest ära, tegiwad neid orjadeks, pidasiwad waesuses ja pimeduses kinni.

Üks Baltimaa ajaloo kirjutaja tähendab, et Baltimaa oli „mõisnikude taewas, waimulikku meeste paradiis, wäljamaalastele kulla salw, aga maarahwale (talupoegadele) põrgu.“

Alga armuline Issand pani ükskord ometigi Baltirahwaste kaua-aegset kannatust tähele. Ta armas heaks neid selle tee peale saata, mis tõsi Kristuse karjakaeda ja kristlikku elule wiib.

Ta siin said jälle tõeks suure Apostli sõnad: rumalaid, alatuid ja nõdrasi on Issand ära walitsenud, et wägewaid ja tarfu häbi fiske saata (1. Kor. r. I, 27).

Kõige waesemate päiwiliste keskel tõusis tulurikas mõte elule, et maa rahwa parem tulewik õiges usus on, et rahwal Luteruse usu-liste sakslaste, ega katoliklaste poolakate poolt midagi head oodata ei ole, waid et elu jõuud paremas tõsises uskus warjul seisab ja et see tõsine usk on wene rahwa õige usk.

Nad mõistsid seda ära, et kui selle usu wastuwõtmine neile maad, ega ilmaliku rikkust ei anna, siiski ometi see usk neile wennaliku ühenduse aluseks saab ja neid wägewa õigeusulise wene rahwaga lähendab. Kui nemad ka selgeste weel ei tunnud, siiski aimasiwad nad waimus ette, et kui nad üheks wägewaks ja haritud Kristuse karjaks ühinewad, et see neile suurt elu jõuudu annab ja selle läbi ka nende wälimine ilmalik elu lahkemaks muutub.

III.

Lõpenud 19. aastaja neljakümnendamatel aastatel sündis Baltimaal nii samati, nagu 1. aastajal pärast Kristuse sündmist mujal maadel.

Inimesed, kes pimeduses ja surma warjul istusiwad, saiwad hulka-dena Kristuse walgusest walgustud ja astusiwad tuhandete kaupa püha ära walitud Kristuse karja hulka, püha õige kristliku koguduse fiske.

Alga et, Issanda enese sõna järele, Taewa riiki, tõsi Kristuse koguduse hulka, ainult peafieda võib kitsa wärawate läbi ja walurikka teekonna järele, mis Kristuse karja lammaste tõsi usu läbikatsu-miseks on, — siis pidiwad ka need Baltimaalased, kes õiget usku tähendud ajal wastu wõtsid, kibe walu karika tühjaks jooma ja ahas-tuse risti teekonna ära kaima.

Luteruse usu wõimumehed (mõisnikud ja õpetajad) ei wiibinud õigeusulisi taga kiusama hakamast, millest siin asjata rääkida oleks: sest need kiusatused on kõigil alles elawalt meeles.

Uga ka kiusatused ei pidanud tulemata jäema. Ka Baltimaa uus õige usu mõisuke ei võinud muul teel kosuma hakata, kui sel teel, mida üleilmaline õigeusu kirik enne käinud.

Ka seda uut kogudust pidivad märtrid ja usutunnistajad kaunistama. Ka see kogudus pidi põlgamist ja hirmutamist kannatama, et selle läbi enmast Kristuse alanduse riidega ehtida. Ainult selles riides on ristiinimene Kristuse meelepäraline: ainult niisuguste peale waatab Tema heal meelel ja ainult sarnaseid mõtab Tema oma ära valitud karja hulka.

1850 aastal, just 50 aastat tagasi, astus Baltimaa õigeusuline kogudus täieõiguslike õena homniku maade õigeusuliste koguduste hulka. Seft ajast on tema eesotsas iseseisaw piiskop, selle õigeusu kiriku ülemkarjase Kristuse tõsine kuu, kes nägemata oma koguduse üle walitseb ja sellele head teeb.

Sellest ajast saadik on Baltimaa õigeusu kogudus mitme auu- wäärilise piiskopi juhatusel kaswanud, kosunud ja paremuse poole püüdnud. Palju pühakodasi on juba õigeusulise jumalateenistuse tarmis ehitud ja palju on weel alles ehitusel.

Õigeusuline jumalateenistus on ainus tõsine ja täieline Jumala teenimine. Seda on Jumala waimuga täidetud Apostlid kokku seadnud ja pühad Jumala kanded kiriku isad pärastpoole täiendanud ja laiendanud. Selle teenistuse ajal palub õigeusuline nõnda Jumalat, nagu seda paremad ja kõlblikumad ristiinimised enne teinud. Selle läbi astub iga õigeusuline ristiinimene kõige inimestega ühendusesse: elawate ja surnutega, pühadega ja patustega. Õigeusu kirikute kõrwale on koolimajad ehitud, et õigeusu koguduse liikmeid õigeusu waimus ja wene isamaa wastu truuduses kaswatada.

Õiges usus on Baltirahwaste lootus ja nende tulewik. Selle usu püüd on nendes igatsust taewaliku täiuse järele äratada ja maa- pealiskt wemalisktu armastust kaswatada. Ei püia see usk Balti rahwaid wenerahwa orja ifte alla rusuda; selle wastu püiab tema neid üheõiguslikeks ja wõimsamaks kaswatada: õige usu koguduses on iga lihtne Baltimaa elanik niisama sugune täieõigusline liige, kui wene Zar. Õige usk ei riisu Baltimaa rahwastelt nende keelt, ega häid rahwuslikka kombeid, waid tema pühib neid mõlemaid.

Andku siis Jumal, et õigeusu kogudus eestlaste ja lätlaste seas kaswaks ja kosuks. „Nõnda paistku teie walguis inimeste ees, et nemad teie häid tegusid näeksiwad, ja auustaksiwad teie Sja, kes taewas on“.

Riia õigefu piiskopikonna eesti kihelkonnad Liiwi- ja Cestimaal.

Seletufeks: f. = kihelond, fr. = kirik, h. = hinge, pr. = preester.

Riia linna praosfond:

1. Riia Peetri-Pauluse f., fr. Apostlite Peetruse ja Pauluse auuks, 1213 hinge, pr. N. J. Poska.

Pärnu esimene praosfond:

2. Seademeeste f. (Гутманебахская), fr. Jõfanda muutmise auuks, 2482 h., pr. R. J. Prants.
3. Kilingi f. (Куркундская), fr. p. Nikolai auuks, 1306 h., pr. N. A. Pokrowski.
4. Laiffaare f. (Лайксаарская), fr. pp. Georgi ja Alefandra auuks, 1060 h., pr. J. J. Pawel.
5. Pärnu f., fr. p. Ekaterina auuks, 3408 h., wanem pr. M. M. Suigusaar ja pr. N. Tswetkow.
6. Surju f. (Сурриская), fr. Sumala Ema fündimise auuks, 359 h., pr. A. P. Paul.
7. Tshkuranna f. (Такедорская), fr. Sumala Ema furma auuks, 1879 h., pr. A. A. Srebtow.
8. Tori f. (Торельская), fr. Kristuse fündimise auuks, 1884 h., pr. N. S. Sebedew.
9. Sindi f. (Цинтенгофская), fr. Jõfanda ristimise auuks, 604 h., pr. A. M. Wärat.
10. Kärgu f. (Керкауская), fr. p. Sinaida auuks, 1226 h., pr. L. W. Swoinski.
11. Wändra f. (Феннерская), fr. Apostlite Peetruse ja Pauluse auuks, 869 h., pr. W. A. Troitski.
12. Udure f. (Яковлевская), fr. Apostli Jakobuse auuks, 2586 h., pr. W. S. Beschanitski.
13. Welije f. (Велиская), fr. Jõfanda Gelfäia auuks, 912 h., pr. A. A. Pärtel.

Pärnu teine praosfond:

14. Uruste f. (Аудернская), fr. Jõfanda taewaminemise auuks, 2558 h., pr. D. J. Dubkowski.
15. Jõõpre f. (Геппернская), fr. p. Georgi auuks, 1365 h., pr. P. G. Skoropostihni.
16. Käfta f. (Кафнаская), fr. p. Arseni auuks, 875 h., pr. P. M. Tshetöirfin.
17. Kalli f. (Михальская), fr. Jõfanda Gelfäia auuks, 1788 h., pr. L. A. Raudsep.
18. Tähela f. (Муррокая), fr. Jõfanda Gelfäia auuks, 1583 h., pr. M. M. Nishaf.
19. Paadrama f. (Паденормская), Saapjala freisf, fr. Kolmainuse auuks, 1214 h., pr. A. M. Reets.
20. Poofsi f. (Подиская), fr. Kolmainuse auuks, 1937 h., pr. A. Pallär.
21. Tõstama f. (Тестамская), fr. p. Wafili auuks, 1773 h., pr. M. S. Tshetöirfin.
22. Kihnu f. (Кюноская), fr. p. Nikolai auuks, 1001 h., pr. A. Sanfon.

Wiljandi praosfond:

23. Wiljandi f. (Феллинская), fr. Jõfanda Gelfäia auuks, 1396 h., pr. J. A. Naewski.
24. Arusaare f. (Аросаарская), fr. Jõfanda taewaminemise auuks, 2563 h., pr. G. M. Nifitkof.
25. Penna f. (Галлистская), fr. kõikide pühade auuks, 1304 h., pr. J. J. Kolokolow.
26. Selme f. (Гельметская), fr. Kristuse fündimise auuks, 1193 h., pr. A. A. Smerew.
27. Karksi f. (Каркуская), fr. p. Aleksi auuks, 3310 h., pr. A. R. Luha.
28. Kifiwere f. (Кифеверская), fr. Sumala Ema furma auuks, 708 h., pr. N. J. Tshistakow.
29. Wiifitu f. (Мало-Юанновская), fr. p. Nikolai auuks, 2717 h., pr. J. J. Oberpal.
30. Põltfama f. (Оберпаленская), fr. Piha Waimu auuks, 2607 h., pr. W. W. Inf.
31. Olufiwere f. (Олуфверская), fr. Apostlite Peetruse ja Pauluse auuks, 2349 h., pr. D. A. Wälbe.
32. Suislepa f. (Суйслепская), fr. p. Ekaterina auuks, 1378 h., pr. W. W. Polistowski.
33. Tänafilma f. (Тенасильмская), fr. p. Arseni auuks, 510 h., pr. N. J. Päts.
34. Tuhalaane f. (Тугаланская), fr. Sumala Ema furma auuks, 1774 h., pr. N. E. Rüppar.

Wõru praosfond:

35. Wõru f. (Веррокая), fr. p. Ekaterina auuks, 1489 h., wanempr. N. W. Protopopow ja pr. N. S. Beschanitski.
36. Näpina f. (Рапинская), fr. p. Sataria ja Elisabeti auuks, 2386 h., pr. J. G. Sepp.
37. Haanja f. (Гангофская), fr. p. Nikolai auuks, 1129 h., pr. A. J. Srebtow.
38. Möniste f. (Менденская), fr. Gelfäia Joannefe auuks, 2140 h., pr. P. J. Newdatschin.
39. Antsmoija eht Antsla f. (Анненская), fr. p. Elia auuks, 1687 h., pr. M. A. Ramul.
40. Kähri f. (Геймадраская), fr. Peaingli Mihaeli auuks, 720 h., pr. N. S. Dobrowiçewski.
41. Marienburi f. (Маріенбургская), fr. Kolmainuse auuks, 807 h., pr. A. P. Smirnow.
42. Mähupi f. (Малупская), fr. Jõfanda muutmise auuks, 564 h., pr. W. W. Swoinski.
43. Walga f., fr. p. Nikolai auuks, 1849 h., pr. A. A. Tamm.
44. Karula f. (Кароленская), fr. Sumala Ema kaitsemise auuks, 2214 h., pr. W. A. Olter.
45. Sargla f. (Гарельская), fr. Apostlite Peetruse ja Pauluse auuks, 1709 h., pr. M. J. Bleiwe.
46. Kaifa f. (Кайкаская), fr. Kolmainuse auuks, 1030 h., pr. N. J. Kirpitschnikow.

Jurjewi esimene praosfond:

47. Saatre f. (Фельская), fr. Piha Waimu auuks, 3233 h., pr. M. J. Panowski.
48. Wõnnu f. (Вендауская), fr. Kristuse fündimise auuks, 377 h., pr. R. Gustawson.
49. Prangli eht Marifet. (Врангельскаа), fr. Jõfanda muutmise auuks, 1795 h., pr. W. J. Naška.
50. Sootaga eht Priipalu f. (Зонгафск.), fr. p. Wafili Suure auuks, 1585 h., pr. S. A. Wõdrowiçewski.
51. Ilmjärwe f. (Ильмъярвская), fr. Jõfanda ristimise auuks, 2956 h., pr. D. J. Oberpal.

52. **Kawilda** f. (Кавелехтская), fr. p. Meßander Newski auuks, 1165 h., pr. A. P. Smerew.
53. **Kastulatji** f. (Кастоладская), fr. Maaria kuulutamise auuks, 1609 h., pr. M. R. Riipar.
54. **Röö** f. (Нигенская), fr. Kolmainuse auuks, 531 h., pr. M. G. Rudafow.
55. **Röngu** f. (Рингенская), fr. Jõsanda taewaminemise auuks, 1490 h., pr. J. J. Skromnow.
56. **Rannu** f. (Ранденская), fr. Jõsanda Jerusalemma mineku auuks, 1425 h., pr. R. J. Sami.

Jurjewi teine praosfond:

57. **Jurjewi** f. (Юрьевская Георгиевская), fr. p. Georgi auuks, 1721 h., p. W. J. Besfriebrennitow.
58. **Kaarepera** f. (Кареперская), fr. p. Jefimi ja Maria auuks, 635 h., pr. D. Karfow.
59. **Laiuse** f. (Лайсская), fr. Zumala Ema sündimise auuks, 1659 h., pr. J. J. Johanson.
60. **Saaremõisa** f. (Саренгофская), fr. Gelfäija Joanneje auuks, 808 h., pr. A. W. Wajilew.
61. **Sadufüla** f. (Тальгофская), fr. p. Jojepi auuks, 778 h., pr. J. J. Proftichanitski.
62. **Kärfna** f. (Фалькенауская), fr. kõikide pühade auuks, 652 h., pr. P. J. Werhoustinski.

Wolmari praosfond:

63. **Heinaste** f. (Гайнажская), fr. p. Arjeni auuks, 1139 h., pr. J. J. Mõtus.

Saarema praosfond:

64. **Kurejaare** f. (Аренбургская), fr. p. Nikolai auuks, 1849 h., pr. J. A. Rehema ja S. G. Sepp.
65. **Anjeküla** f. (Анзекульская), Eirimetfal, fr. Kristuse sündimise auuks, 509 h., pr. W. A. Paitew.
66. **Serifu** f. (Ивановская), fr. Kolmainuse auuks, 2442 h., pr. M. A. Potronski.
67. **Piila** f. (Карриская), fr. p. Mihaeli auuks, 1943 h., pr. M. A. Podrätshifow.
68. **Möniste** f. (Кергельская), fr. Jõsanda ristimise auuks, 1584 h., pr. J. J. Elend.
69. **Vümanda** f. (Кіелькондская), fr. Jõsanda muutmise auuks, 445 h., pr. P. D. Panow.
70. **Leiij** f. (Лайзбергская), fr. p. Olga auuks, 3284 h., pr. D. R. Samon.
71. **Kahkla** f. (Лаймъяльская), fr. p. Wajili Suure auuks, 2339 h., pr. R. M. Antjon.
72. **Ninji** f. (Моонская Казанская), fr. Kajari Zumala Ema auuks, 2836 h., pr. A. A. Baskowski.
73. **Hellama** f. (Геллама), fr. Apostlite Petruje ja Pauluse auuks, 2647 h., pr. A. P. Allit.
74. **Mustjala** f. (Мустельская), fr. pr. Elia auuks, 1020 h., pr. J. A. Waßer.
75. **Tornimäe eht Põide** f. (Пейдская), fr. Zumala Ema kaitsmise auuks, 3240 h., pr. A. A. Klaas.
76. **Torgu eht Jämaja** f. (Ямская), fr. p. Joanneje Zumalajõna tundja auuks, 648 h., pr. M. J. Projes.
77. **Neomäe** f. (Пигавольдская), fr. p. Andrease auuks, 1484 h., pr. R. Paul.

Tallinna praosfond:

78. **Tallina** f. (Ревельская), fr. Jõsanda muutmise auuks, 3091 h., pr. A. Ramul.
79. **Baltiski** f. (Балтиско-Портская), fr. p. Ekaterina auuks, 198 h., pr. J. G. Herman.
80. **Arufüla** f. (Арокульская), fr. Kolmainuse auuks, 712 h., pr. P. J. Kolon.
81. **Tapa** f. (Тапская), fr. Gelfäija Joanneje sündimise auuks, 503 h., pr. R. M. Tanson.
82. **Leefi** f. (Левиская), fr. p. Nikolai auuks, 246 h., pr. M. J. Tõnisberg.
83. **Angerja** f. (Ангернская), fr. Jõsanda taewaminemise auuks, 713 h., pr. R. J. Oberpal.
84. **Juuru** f. (Юровская), fr. p. Sergi auuks, 977 h., pr. M. D. Uusna.
85. **Kuimetja** f. (Куймецкая), fr. Gelfäija Joanneje auuks, 512 h., pr. W. N. Krinitski.
86. **Velle** f. (Лелеская), fr. Kolmainuse auuks, 1884 h., pr. A. A. Schamardin.
87. **Märjamaa** f. (Мерьямская), fr. Zumala Ema kaitsmise auuks, 650 h., pr. P. G. Saar.

Haapjala praosfond:

88. **Pihula** f. (Леальская), fr. p. Meßander Newski auuks, 1269 h., pr. P. W. Kamenew.
89. **Haapjala** f. (Гапсальская), fr. p. Maria Magdalena auuks, 580 h., pr. A. S. Wefhanitski.
90. **Weike-Kähtru** f. (Вейке-Ляхтрек.), fr. Zumala Ema sündimise auuks, 944 h., pr. P. J. Poska.
91. **Mäemõisa** f. (Мязмызская), fr. p. Nikolai auuks, 1014 h., pr. A. S. Siton.
92. **Risti** f. (Ристиская), fr. Jõsanda ristimise auuks, 834 h., pr. J. J. Teppo.
93. **Kullamaa** f. (Гольденбекская), fr. p. Nikolai auuks, 294 h., pr. M. G. Ripper.
94. **Wirtsu** f. (Ново-Вердерская), fr. Kristuse sündimise auuks, 1012 h., pr. P. A. Sõrkowski.
95. **Emaste** f. (Эмастская), fr. Zumala Ema sündimise auuks, 680 h., pr. J. J. Tõlp.
96. **Pühalepa** f. (Пюхалеппа), fr. Jõsanda taewaminemise auuks, 1559 h., pr. M. A. Põrf.
97. **Kõrgejaare** f. (Кыргесаарская), fr. Kristuse sündimise auuks, 1053 h., pr. J. J. Entfon.

Rakvere praosfond:

98. **Rakvere** f. (Везенбергская), fr. Zumala Ema sündimise auuks, 604 h., pr. Wift. S. Wefhanitski.
99. **Paide** f. (Вейсенштейнская), fr. Zumala Ema surma auuks, 542 h., pr. J. G. Zeis.
100. **Krenholm** f. (Кренгольмская), fr. Kristuse ülestõusmise auuks, 1959 h., pr. W. S. Wefhanitski.
101. **Pühtitje** f. (Пюхтецкая), fr. p. Nikolai auuks, 316 h., pr. J. A. Wewo.
102. **Jõhwi** f. (Левенская), fr. Jõsanda ristimise auuks, 455 h., pr. A. S. Orgusaar.

Peale nimetud kihelkondi on veel mõned eesti õigeusu kihelkonnad teistes piiskopikondades: Peterburgis: preester praost P. P. Kulbusch; Gatfinas, pr. Siimo; Kronstatis, pr. Siimo; Luugas, pr. Wiit; Kioptiski, pr. Saar; Uudowo fr., pr. Sarw; Samara kuberm., pr. Antjon; Pihwa kuberm., pr. Troitski ja veel teised.

